

ТЕМА 6

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ВИТРАТ

(ПРАВОВІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ТА БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ)

6.1. Поняття та види публічних витрат, бюджетних витрат та розмежування між бюджетами бюджетних видатків

Публічні видатки, видатки та витрати бюджету. Класифікація видатків і кредитування бюджету. Розмежування видатків державного та місцевого бюджетів. Видатки та кредитування Державного бюджету України. Видатки місцевих бюджетів і розмежування видатків між бюджетами. Витрати бюджету розвитку місцевих бюджетів.

Економічний розвиток і стабільність будь-якої сучасної держави, незалежно від форми правління та політико-правового режиму, залежить від її здатності ефективно реалізовувати покладені на неї завдання та функції, тобто конкретних напрямів її діяльності.

Реалізація функцій держави та місцевого самоврядування здійснюється за рахунок фінансових ресурсів, що концентруються передусім у бюджетній системі України, в тому числі за рахунок власних надходжень бюджетних установ (юридичних осіб публічного права, заснованих органами держави чи місцевого самоврядування) та рідше, а саме у випадках прямо передбачених законами, – за рахунок залучених у порядку бюджетного запозичення коштів, а також коштів спеціально утворених державних цільових фондів коштів.

Публічні видатки – це правова категорія, що охоплює винятково діяльність із безповоротного використання публічних коштів на реалізацію функцій і завдань держави та місцевого самоврядування за рахунок фінансових ресурсів усіх публічних фондів коштів, що перебувають в їх управлінні.

Відповідно, на сьогодні терміном, який об'єднує всі види використання коштів публічних фондів, є **«публічні витрати»**, до яких належать: витрати бюджетів, витрати Пенсійного фонду України, витрати Фонду соціального страхування на випадок

безробіття, витрати Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, витрати інших державних цільових фондів та витрати інших публічних фондів коштів, зокрема некомерційних державних та комунальних унітарних підприємств.

Наразі можна констатувати, що структура публічних витрат, що здійснюються за рахунок коштів бюджетів, що входять до бюджетної системи України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування та інших публічних фондів коштів відповідає загальноєвропейським тенденціям і відображає модернізацію інструментів державного регулювання економіки для наповнення новим змістом поняття «держава загального добробуту». До трійки визначальних напрямів входять: соціальний захист і соціальне забезпечення, освіта та охорона здоров'я, далі за значущістю йдуть загальнодержавні функції та економічна діяльність.

Похідним від поняття «публічні витрати» є інше – **«витрати бюджету»** – видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів (п. 14 ч. 1 ст. 2 БК України). Поняття «витрати бюджету» є вузьчим за поняття «публічні витрати», оскільки охоплює відносини в сфері використання винятково бюджетних коштів, що мобілізуються в бюджетній системі України.

Видом витрат бюджету є **видатки бюджету** – кошти, спрямовані на виконання бюджетних програм, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету *не належать*: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування (п. 13 ч. 1 ст. 2 БК України).

Класифікація видатків і кредитування бюджету (ст. 10 БК України):

1) *за бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету)* – формується Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту закону про Державний бюджет

України (проекту рішення про місцевий бюджет) у бюджетних запитах) та використовується у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі;

2) *за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету);*

3) *функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету);*

4) *за економічною характеристикою операцій, що здійснюються при їх проведенні (економічна класифікація видатків бюджету), відповідно до якої видатки бюджету поділяються на поточні та капітальні.*

Розмежування видатків державного та місцевого бюджетів

Основний критерій розмежування видатків між державним та місцевим бюджетами – коло функцій держави та місцевого самоврядування, які відповідно до Конституції та законів України закріплені в формі повноважень за відповідними органами держави та місцевого самоврядування. Окремі функції, пов'язані, наприклад, із забезпеченням конституційного ладу, оборони, правоохоронної діяльності та судочинства, держава виконує винятково самостійно, що обумовлено необхідністю забезпечення її суверенітету. Є також функції та відповідні повноваження, які держава може делегувати на рівень місцевого самоврядування із одночасним фінансовим забезпеченням їх реалізації.

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» наявний перелік власних (самоврядних) і делегованих державою повноважень, що закріплюються за різними рівнями місцевого самоврядування (обласним, районним та рівнем територіальних громад).

Другим важливим фактором, що впливає на розмежування видатків між бюджетами є те, що бюджетні видатки на забезпечення реалізації як власних, так і делегованих повноважень, розподілені між бюджетами відповідно до принципу *субсидіарності*, згідно з яким «розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між

місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача» (ст. 7 БК України).

Саме в положеннях БК України закріплено розмежування видатків між ланками бюджетної системи України, зокрема в главі 14 БК України.

Відповідно до ст. 82 БК України **видатки бюджетів поділяються на:**

1) видатки на забезпечення конституційного ладу, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, а також інші передбачені цим Кодексом видатки, які не можуть бути передані на виконання АРК та місцевому самоврядуванню (такі видатки відповідно до ч. 1 ст. 83 БК України здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України і відповідні органи державної влади забезпечують їх здійснення);

2) видатки, які визначаються функціями держави і можуть бути передані на виконання АРК та місцевому самоврядуванню, з метою забезпечення найбільш ефективного їх виконання на основі принципу субсидіарності (здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі трансфертів з Державного бюджету України (ч. 2 ст. 83 БК України);

3) видатки на реалізацію прав та обов'язків АРК та місцевого самоврядування, які мають місцевий характер і визначені законами України (здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі трансфертів з Державного бюджету України (ч. 2 ст. 83 БК України).

Розмежування видів видатків, визначених п. п. 2 і 3 ч. 1 ст. 82 БК України, між місцевими бюджетами здійснюється на основі принципу субсидіарності, з урахуванням критеріїв повноти надання гарантованих послуг та наближення їх до безпосереднього споживача.

Забороняється планувати та здійснювати видатки, не віднесені до місцевих бюджетів БК України, а також здійснювати впродовж бюджетного періоду видатки на утримання бюджетних установ одночасно з різних бюджетів, крім випадків, коли такі видатки здійснюються за рішенням відповідної місцевої ради за рахунок вільного залишку бюджетних коштів або перевиконання

дохідної частини загального фонду місцевого бюджету за умови відсутності простроченої кредиторської заборгованості такого бюджету за захищеними статтями видатків на останню звітну дату, що передує плануванню видатків, або за рішенням Кабінету Міністрів України. Такі видатки здійснюються шляхом надання міжбюджетного трансферту з відповідного місцевого бюджету (ч. 2 ст. 85 БК України).

Видатки та кредитування Державного бюджету України – передбачають бюджетні призначення, встановлені законом про Державний бюджет України на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією програм та заходів згідно із статтею 87 БК України, що прямо зазначено в ч. 1 ст. 30 БК України.

Так, із Державного бюджету України здійснюються (з урахуванням особливостей, визначених п. 5 ч. 2 ст. 67¹ БК України) видатки на цілі, визначені в ст. 87 БК України, до основних напрямів яких належать: 1) державне управління: а) законодавча влада; б) виконавча влада; в) Президент України; 2) судова влада; 3) міжнародна діяльність; 4) наукова і науково-технічна діяльність; 5) національна оборона (крім заходів та робіт з мобілізаційної підготовки місцевого значення); 6) правоохоронна діяльність, забезпечення безпеки держави та цивільний захист населення і територій (крім заходів, визначених п. 16 ч. 1 ст. 91 БК України; 6¹) забезпечення функціонування установ та закладів Збройних сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів, Служби безпеки України, органів цивільного захисту, які перебувають у державній власності; 7) освіта: а) загальна середня освіта (за напрямками, що уточнені в п. 7 ч. 1 ст. 87 БК України); б) професійна (професійно-технічна) освіта (на оплату послуг з підготовки кадрів на умовах державного замовлення у закладах професійної (професійно-технічної) освіти); в) вища освіта <...>; г) післядипломна освіта; г) заклади позашкільної освіти та заходи з позашкільної роботи з дітьми згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; д) інші заклади та заходи в галузі освіти, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; 8) охорона здоров'я (за напрямками, що уточнені в п. 8 ч. 1 ст. 87 БК України): а) програми в галузі охорони

здоров'я, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; б) державні програми громадського здоров'я та заходи боротьби з епідеміями; в) державні програми розвитку та підтримки закладів охорони здоров'я, що перебувають у державній власності, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; г) державні програми та заходи у сфері охорони здоров'я, що здійснюються державними установами, державними науковими установами охорони здоров'я, які належать відповідно до сфери управління Національної академії наук України, Національної академії медичних наук України, Державного управління справами, державними закладами охорони здоров'я, які належать до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, та центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціальної політики, у разі, якщо такі заклади не уклали з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій, медичного обслуговування населення, договір про медичне обслуговування населення за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення; 9) соціальний захист та соціальне забезпечення (за напрямками, що уточнені в п. 9 ч. 1 ст. 87 БК України); 10) культура і мистецтво (за напрямками, що уточнені в п. 10 ч. 1 ст. 87 БК України): а) державні культурно-освітні програми (національні музеї, національні та державні бібліотеки, заповідники, національні та державні культурно-просвітницькі центри, міжнародні культурні зв'язки, державні культурно-освітні заходи, державна підтримка національних театрів, художніх колективів та їх дирекцій, концертних, національних та державних циркових організацій державної форми власності, культурно-мистецькі заходи національних творчих спілок) згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; б) державна архівна справа та страховий фонд документації; 11) програми підтримки національних і державних телерадіокомпаній, суспільного телебачення і радіомовлення, преси, книговидання, державних інформаційних агентств; 12) фізична культура і спорт (за

напрямами, що уточнені в п. 12 ч. 1 ст. 87 БК України); 13) державні програми підтримки регіонального розвитку та пріоритетних галузей економіки; 14) програми реставрації пам'яток архітектури, спорудження (створення) пам'ятників і монументів державного значення; 15) державні програми розвитку транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, телекомунікацій та інформатики; 16) державні інвестиційні проекти; 17) державні програми з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, запобігання виникненню та ліквідації надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха; 18) створення та поповнення державних запасів і резервів; 19) обслуговування державного боргу; 20) проведення виборів у випадках, передбачених законом, та всеукраїнських референдумів; 20²) виплати за державними деривативами; 20³) державне фінансове забезпечення політичних партій у формах, визначених законом; 21) інші програми, які мають винятково державне значення. У ч. 5 ст. 30 БК України також передбачено, що видатки на виплати відповідно до бюджетних зобов'язань за державними деривативами здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України на відповідний бюджетний період.

Вказані напрями обумовлюють видатки, що здійснюються за рахунок коштів загального та спеціального фондів Державного бюджету України. Проте, в ч. 4 ст. 30 БК України додатково закріплено види видатків, які здійснюються саме за рахунок коштів спеціального Державного бюджету, що надходять до нього за рахунок надходжень, що визначені пунктами ч. 3 ст. 15, ч. 3 ст. 29 та ч. 3 ст. 30 БК України.

Проаналізуйте види видатків, які здійснюються за рахунок коштів спеціального фонду Державного бюджету України.

Видатки місцевих бюджетів і розмежування видатків між бюджетами

Видатки місцевих бюджетів є правовою категорією, що обумовлена необхідністю фінансового забезпечення реалізації органами місцевого самоврядування власних та делегованих

державою повноважень. Будучи відносно самостійними, органи місцевого самоврядування в своїй діяльності тісно пов'язані з державними органами. Їм, згідно з ч. 3 ст. 143 Конституції України, «можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади». Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України (шляхом надання субвенцій – регульованих доходів) або шляхом віднесення до доходів місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків і зборів (закріплених доходів), або передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

У Конституції України передбачена можливість *делегування державою АРК і територіальним громадам повноважень* для реалізації функцій, покладених на неї. Так, у ст. 138 Основного Закону України передбачено, що законами України АРК можуть бути делеговані й інші повноваження. Також у ст. 142 Конституції України закріплено, що держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Вказана конституційна норма знайшла свій розвиток, зокрема, у ст. 67 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», відповідно до якої «держава фінансово забезпечує здійснення органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень органів виконавчої влади у повному обсязі за рахунок закріплення за відповідними місцевими бюджетами джерел доходів бюджету, надання трансфертів з державного бюджету, а також передання органам місцевого самоврядування відповідних об'єктів державної власності». Кошти, необхідні для здійснення органами місцевого самоврядування цих повноважень, щороку передбачаються в законі про Державний бюджет як види цільових субвенцій, що надаються місцевим бюджетам (див.: ч. 2 ст. 24-1, п. 2 ч. 3 ст. 24-2, ч. 1 ст. 97 БК України).

Рішення органів державної влади, які призводять до додаткових видатків органів місцевого самоврядування, обов'язково супроводжуються передачею їм необхідних фінансових ресурсів. Вказані рішення виконуються органами місцевого самоврядування в межах переданих їм фінансових ресурсів. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади і попередньо не забезпечені відповідними фінансовими ресурсами, компенсуються.

Держава може передати Раді міністрів АРК чи органам місцевого самоврядування право на здійснення видатків лише за умови відповідної передачі фінансових ресурсів у вигляді закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів або їх частки, а також трансфертів з Державного бюджету України (ч. 1 ст. 85 БК України).

У такий спосіб деякі повноваження для реалізації своїх функцій держава може передавати (делегувати) органам АРК або місцевого самоврядування.

Отже, державні та місцеві бюджетні видатки, як економічна категорія, тісно пов'язані з відповідними доходами. Держава й органи місцевого самоврядування, плануючи видатки, обов'язково відшукують можливості покриття їх за рахунок запланованих на наступний бюджетний період доходів. Незбалансованість видаткової і дохідної частин бюджету веде до дефіциту бюджету і необхідності пошуку можливостей для його покриття, з метою усунення порушення ст. 95 Конституції України, яка встановила, що держава прагне до збалансованості бюджету України.

Здійснення органами місцевого самоврядування окремих державних повноважень є важливим фактором взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Зокрема, у ст. ст. 27–38 та 76 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплено за органами місцевого самоврядування окремі делеговані повноваження та відповідальність за їх здійснення, так само в ст. ст. 44, 71 (а також у п. 10 розділу вказаного Закону), передбачена можливість делегування повноважень від органів місцевого самоврядування до виконавчих органів держави, зокрема місцевих державних адміністрацій. Основні ж повноваження

органів місцевого самоврядування, які надані для реалізації власних функцій територіальних громад, мають назву *власних повноважень*, які визначені у ст. ст. 27–35, 37, 38 та 38-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Розмежування видів видатків, визначених п. п. 2 і 3 ч. 1 ст. 82 БК України, між місцевими бюджетами здійснюється на основі принципу субсидіарності, з урахуванням критеріїв повноти надання гарантованих публічних послуг та наближення їх до безпосереднього споживача. Також у ч. 1 ст. 62 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплено, що *держава гарантує* органам місцевого самоврядування дохідну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб.

Види видатків бюджетів (ст. 82 БК України):

1) видатки, що здійснюються з бюджетів місцевого самоврядування, з бюджетів міст Києва та Севастополя – видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання публічних послуг і які розташовані найближче до споживачів;

2) видатки, що здійснюються з бюджетів місцевого самоврядування, а також районних бюджетів, а також з бюджетів міст Києва та Севастополя – видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання основних публічних послуг для всіх громадян України;

3) видатки, що здійснюються з бюджету АРК і обласних бюджетів, з бюджетів міст Києва та Севастополя – видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують публічні послуги для окремих категорій громадян, або реалізацію програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України.

Видатки та кредитування місцевих бюджетів відповідно до ст. 70 БК України включають бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією програм та заходів згідно із ст. ст. 89–91 БК України.

Видатки місцевих бюджетів, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів¹ (ст. 91 БК України):

- 1) місцеву пожежну охорону;
- 1-1) муніципальні формування з охорони громадського порядку;
- 2) органи місцевого самоврядування;
- 3) соціальний захист та соціальне забезпечення: а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі на підтримку діяльності молодіжних центрів; б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення; в) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти; г) центри обліку та заклади соціального захисту для бездомних осіб, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань; ґ) компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян; д) компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги; е) надання фінансової підтримки громадським об'єднанням ветеранів на виконання програм (проектів, заходів) відповідного адміністративно-територіального рівня;
- 5) місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;
- 6) культурно-мистецькі програми місцевого значення;
- 7) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації;
- 8) місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту, включаючи заходи із залучення населення до фізичної активності та занять спортом;
- 9) типове проектування, реставрацію та охорону пам'яток архітектури;
- 10) транспорт, дорожнє господарство (за напрямками, що уточнені в п. 10 ч. 1 ст. 91 БК України);
- 11) заходи з організації рятування на водах;

¹ Тут дотримано нумерацію пунктів, що є у чинному БК України.

12) обслуговування місцевого боргу;

13) програми природоохоронних заходів місцевого значення, заходи програм у сфері житлово-комунального господарства з будівництва та реконструкції водопровідних та каналізаційних очисних споруд, доочищення питної води, модернізації систем теплопостачання, заміни природного газу альтернативними видами палива, модернізації та ремонту ліфтового господарства, реконструкції та ремонту житлових будинків, оснащення житлового фонду будинковими засобами обліку енергоносіїв та споживання води, капітального ремонту, реконструкції, будівництва мереж зовнішнього освітлення вулиць, капітального ремонту гуртожитків, що передаються у власність територіальних громад, упровадження енергозберігаючих технологій;

14) управління комунальним майном;

15) регулювання земельних відносин;

16) заходи у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру в межах повноважень, установлених законом;

17) заходи та роботи з територіальної оборони та мобілізаційної підготовки місцевого значення;

18) проведення місцевих виборів у випадках, передбачених законом, та республіканських АРК і місцевих референдумів;

19) членські внески до асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;

20) підвищення кваліфікації депутатів місцевих рад та посадових осіб місцевого самоврядування;

20²) реалізацію програм допомоги і грантів ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;

20³) програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

20⁴) пільги з послуг зв'язку, інші передбачені законодавством пільги, що уточнені в п. 20-4 ч. 1 ст. 91 БК України;

20⁵) місцеві програми підтримки здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти на умовах регіонального замовлення у відповідних закладах освіти;

20⁶) місцеві програми підтримки автомобільних підприємств санітарного транспорту;

21) інші програми, пов'язані з виконанням власних повноважень, затверджені Верховною Радою АРК, відповідною місцевою радою згідно із законом.

Проте окремі види **видатків можуть здійснюватися лише з бюджетів місцевого самоврядування** (з бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад (в тому числі міст Києва і Севастополя) – ст. 89 БК України:

1) освіту: а) дошкільну освіту; б) загальну середню освіту (за об'єктами, що уточнені в пп. (б) п. 10 ч. 1 ст. 89 БК України);

2) охорону здоров'я: а) оплату комунальних послуг та енергоносіїв комунальних закладів охорони здоров'я, які належать відповідним територіальним громадам, для забезпечення надання медичних послуг за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення; б) місцеві програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я, які належать відповідним територіальним громадам, місцеві програми надання населенню медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення; в) місцеві програми громадського здоров'я;

3) соціальний захист та соціальне забезпечення: а) державні програми соціального забезпечення: притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (якщо не менше 70% кількості дітей, які перебувають у цих закладах, припадає на територію відповідної територіальної громади), малі групові будинки; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю; центри професійної реабілітації осіб з інвалідністю, дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї; компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги; б) державні програми підтримки будівництва (реконструкції)

житла для окремих категорій громадян; в) сільські, селищні та міські програми і заходи щодо реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі утримання та програми центрів соціальних служб;

4) державні культурно-освітні та театральньо-видовищні програми (сільські, селищні та міські палаци і будинки культури, клуби, центри дозвілля, інші клубні заклади, бібліотеки, театри, музеї, виставки, центри культурних послуг, мистецькі школи, студії, інші заклади культури, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус академічних, національних), зоопарки комунальної власності;

5) фізичну культуру і спорт: утримання та навчально-тренувальна робота дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів (крім шкіл республіканського АРК і обласного значення), заходи з фізичної культури і спорту та фінансова підтримка місцевих осередків всеукраїнських громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості і спортивних споруд місцевого значення.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 2 БК України до окремого виду бюджетів місцевого самоврядування належать бюджети районів у містах (у разі їх створення), склад доходів та видатків яких визначається на підставі ч. 1 ст. 68 БК України міською радою відповідно до повноважень, переданих районним у містах радам. Розподіл обсягу міжбюджетних трансфертів між міським бюджетом та бюджетами районів у місті (у разі їх створення) здійснюється в порядку, затвердженому міською радою (ч. 2 ст. 68 БК України).

Видатки, що здійснюються винятково з бюджету АРК та обласних бюджетів (ст. 90 БК України):

1) державне управління: а) представницька і виконавча влада АРК;

2) освіта (за об'єктами, що уточнені в п. 2 ч. 1 ст. 90 БК України): а) загальна середня освіта; б) професійна; б-1) фахова передвища освіта; в) вища освіта; г) післядипломна освіта (на оплату послуг з підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів на умовах регіонального замовлення); г) позашкільна освіта (заходи і заклади національного, державного,

республіканського АРК та обласного значення з позашкільної роботи з дітьми); д) інші державні освітні програми;

3) охорона здоров'я: а) оплату комунальних послуг та енергоносіїв комунальних закладів охорони здоров'я, які є об'єктами права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні обласних рад, для забезпечення надання медичних послуг за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення; б) регіональні програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я, які є об'єктами права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні обласних рад, і регіональні програми надання населенню медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення; в) інші заклади та заходи у системі охорони здоров'я (будинки дитини, заклади служби крові, медико-соціальні експертні комісії, бази спецмедпостачання);

4) соціальний захист та соціальне забезпечення: а) державні програми соціального захисту та соціального забезпечення (за переліком, що уточнений у пп. (а) п. 4 ч. 1 ст. 90 БК України); б) республіканські АРК та обласні програми і заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, в тому числі утримання та програми республіканського АРК і обласних центрів соціальних служб; в) інші державні соціальні програми;

5) культура і мистецтво: а) державні культурно-освітні програми (національні, державні, республіканські АРК та обласні заповідники, бібліотеки, музеї та виставки, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних); б) державні театральні-видовищні програми (філармонії, художні, музичні колективи і ансамблі, театри, концертні і циркові організації, палаци, будинки культури, інші заклади національного, державного, республіканського АРК і обласного значення, інші заклади та заходи в галузі мистецтва, включаючи заклади та установи комунальної власності, яким надано статус національних); в) інші державні культурно-мистецькі програми;

6) фізична культура і спорт (за напрямками, що уточнені в п. 6 ч. 1 ст. 90 БК України);

7) програми природоохоронних заходів місцевого значення, проекти реструктуризації та ліквідації об'єктів підприємств гірничої хімії, підземного видобутку залізної руди, консервації ртутного виробництва, утримання водовідливних комплексів.

Окремо в ст. 71 БК України врегульовано питання *бюджету розвитку місцевих бюджетів*, який є складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів, зокрема структуру його надходжень (ч. 1) та витрат (ч. 2). **Бюджет розвитку місцевих бюджетів** – це доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»). Натомість **поточний бюджет** – це доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються для покриття поточних видатків.

Проаналізуйте види надходжень бюджету розвитку місцевих бюджетів, визначені в ч. 1 ст. 71 БК України, а також дослідіть зміст одного з рішень про місцевий бюджет на предмет показників бюджету розвитку.

Витрати бюджету розвитку місцевих бюджетів (ч. 2 ст. 71 БК України):

1) погашення місцевого боргу, в тому числі за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах;

2) капітальні видатки, включаючи капітальні трансферти іншим бюджетам (крім капітальних видатків, що здійснюються за рахунок визначених пунктами 2-13 ч. 1 ст. 69¹ БК України надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів);

3) внески органів влади АРК та органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання;

4) проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки, що підлягає продажу відповідно до ст. 128 ЗК України за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки;

5) підготовка земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них державної (до розмежування земель державної та комунальної власності) чи комунальної власності для продажу на земельних торгах та проведення таких торгів;

6) платежі, пов'язані з виконанням гарантійних зобов'язань АРК, обласної ради чи міської територіальної громади;

6¹) видатки на підготовку проектів державно-приватного партнерства, виконання довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства щодо об'єктів комунальної власності;

7) розроблення містобудівної документації на місцевому та регіональному рівнях.

Проаналізуйте види капітальних витрат бюджету розвитку місцевих бюджетів, визначені в ч. 3 ст. 71 БК України.

Отже, держава за принципом субсидіарності може закріплювати окремі видатки, що здійснюються за рахунок коштів загальнодержавних податків і зборів, за відповідними місцевими бюджетами, а в окремих випадках доводить бюджетні кошти на реалізацію певних функцій чи завдань держави на рівень відповідних місцевих бюджетів у формі відповідних бюджетних призначень на здійснення міжбюджетних трансфертів.

Проаналізуйте наукові праці О.В. Солдатенко, А.А. Нечай, З.І. Перощук, присвячені правовому регулюванню бюджетних видатків.

6.2. Міжбюджетні відносини

Міжбюджетні відносини та міжбюджетні трансферти. Види міжбюджетних трансфертів. Трансферти, що надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам. Відмінність

дотації від субвенції. Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами.

Переміщення коштів з одного бюджету бюджетної системи України до іншого здійснюється у формі міжбюджетного трансферту.

Міжбюджетні відносини – це відносини між державою, АРК та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами (ч. 1 ст. 81 БК України).

Мета регулювання міжбюджетних відносин – забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами за бюджетами, та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати виконання цих повноважень (ч. 2 ст. 81 БК України).

У ч. 6 ст. 63 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплено, що «кошти Державного бюджету, що передаються у вигляді дотацій та субвенцій, затверджуються у законі про Державний бюджет для кожного відповідного місцевого бюджету згідно з Бюджетним кодексом України». Тобто у такий спосіб відбувається розподіл коштів Державного бюджету України між різними місцевими бюджетами з метою збалансування бюджетної системи; і, по-друге, це зворотні відносини, зокрема, надання з місцевих бюджетів коштів до Державного бюджету України реверсної дотації для горизонтального вирівнювання податкоспроможності відповідних бюджетів. Кошти, передані державою у вигляді дотацій та субвенцій, можуть, згідно з ч. 7 ст. 63 вказаного Закону, розподілятися Верховною Радою АРК, обласними, міськими (міст республіканського АРК і міст обласного значення), районними радами між відповідними місцевими бюджетами та використовуватися для фінансування спільних проектів відповідних територіальних громад.

Міжбюджетні трансферти – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого (п. 32 ч. 1 ст. 2 БК України). Термін «міжбюджетний трансферт» може

застосовуватися винятково до суми коштів, що переміщується між бюджетами, що належать до бюджетної системи України.

З'ясуйте: міжбюджетні трансферти належать до доходів чи до видатків бюджету. Аргументуйте.

Трансферт – кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі (ч. 4 ст. 9 БК України). Тобто трансферт може бути внутрішній – міжбюджетний трансферт, або зовнішній – грант, бюджетне запозичення тощо.

Види міжбюджетних трансфертів (ст. 96 БК України):

✓ *базова дотація* (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);

✓ *субвенція* (міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції);

✓ *реверсна дотація* (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій);

✓ *додаткові дотації*.

Трансферти, що надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам (ст. 97 БК України):

1) базова дотація (ст. ст. 98–100 БК України);

3) субвенції на здійснення державних програм соціального захисту (ст. 102 БК України);

4) додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів унаслідок надання пільг, установлених державою (ст. 103 БК України);

4²) додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я (ст. 103⁶ БК України);

5) субвенція на виконання інвестиційних проектів (ст. 105 БК України);

б) освітня субвенція (ст. 103² БК України);

б¹) субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (ст. 103³ БК України);

10) субвенція на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження (порядок її надання врегульовано постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження» від 15.02.2012 р. № 91);

11¹) субвенція на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах, порядок надання якої визначено в ст. 103¹ БК України;

12) інші додаткові дотації та субвенції: а) *стабілізаційна дотація* (як додаткова дотація з державного бюджету місцевим бюджетам), що надається до завершення процесу об'єднання територіальних громад відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (п. 19 Прикінцевих та перехідних положень БК України). Порядок та умови надання стабілізаційної дотації визначаються Кабінетом Міністрів України; б) додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я та інші, передбачені законом про Державний бюджет України на відповідний рік.

У Державному бюджеті України затверджується обсяг міжбюджетних трансфертів окремо для кожного з відповідних місцевих бюджетів, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів.

Субвенція – це сума грошових коштів, яка виділяється з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня на певні цілі, дотримання яких є обов'язковим. Якщо цей принцип не дотримується, то фінансові ресурси підлягають зворотному поверненню. Так само зворотному поверненню підлягають залишки коштів субвенції, якщо вона була надана за рахунок

загального фонду бюджету. Винятки з повернення встановлені щодо субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (ч. 4 ст. 103³ БК України) і щодо освітньої субвенції (ч. 4 ст. 103² БК України).

Дотація (від лат. *dotatio* – дар) – сума грошових коштів, яка виділяється на безповоротній основі з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня, з метою покриття бюджетного дефіциту. Дотації надаються на умовах безповоротності і безоплатності. Визначення поняття «дотація» у БК України відсутнє.

Види дотацій:

✓ *нецільові*, на вирівнювання податкоспроможності бюджету, який його отримує (*базова дотація, реверсна дотація*);

✓ *компенсаційні (додаткові дотації)* – компенсують витрати органів місцевого самоврядування на виконання делегованих державою повноважень: 1) додаткова дотація на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я; 2) додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів унаслідок наданих державою податкових пільг зі сплати земельного податку суб'єктам космічної діяльності та літакобудування (ст. 103 БК України) – надання державою податкових пільг, які зменшують доходи місцевих бюджетів, має супроводжуватися наданням додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на компенсацію відповідних втрат доходів місцевих бюджетів та інші.

Кабінет Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, може здійснювати розподіл та перерозподіл обсягів субвенцій та додаткових дотацій з державного бюджету місцевим бюджетам між місцевими бюджетами у межах загального обсягу відповідних субвенцій та додаткових дотацій, з урахуванням вимог, що закріплені в ч. 8 ст. 108 БК України. Розподіл додаткових дотацій між місцевими бюджетами здійснюється на підставі критеріїв, визначених Кабінетом Міністрів України (ч. 2 ст. 97 БК України).

Проаналізуйте ст. ст. 98, 99 БК України, що регулюють питання горизонтального вирівнювання податкоспроможності бюджетів.

Відмінність дотації від субвенції:

✓ *особливості надання*: субвенція виділяється під конкретний проєкт, а дотація – у зв'язку з нестачею грошей для поточних витрат нижчестоящого бюджету (лише реверсна дотація передається до бюджету вищого рівня для горизонтального вирівнювання);

✓ *цільове призначення*: дотація виділяється переважно на поточні витрати, пов'язані з необхідністю додаткового фінансування; субвенція виділяється на певні потреби, обумовлені необхідністю фінансового забезпечення реалізації делегованих державою повноважень;

✓ *контроль і звіт*: зазвичай, витрачання дотації не підлягає перевірці, оскільки головне, щоб кошти не були витрачені з порушенням закону, а звіт про витрачання коштів субвенції є обов'язковий;

✓ *необхідність повернення*: оскільки цілі використання дотації відсутні, повертати ці кошти не потрібно, а якщо кошти субвенції використані з порушенням цілі надання, то кошти підлягають поверненню.

Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, яка вперше визначена законом про Державний бюджет України, затверджуються Кабінетом Міністрів України не пізніше 30 днів з дня набрання ним чинності (ч. 2 ст. 97 БК України).

Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам, реверсної дотації, а також порядок перерахування міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами визначаються Кабінетом Міністрів України і мають забезпечувати своєчасність, рівномірність, гарантованість та повноту перерахування трансфертів (ч. 2 ст. 108 БК України).

Місцева державна адміністрація може приймати рішення щодо розподілу та перерозподілу обсягів трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам у період між сесіями відповідної місцевої ради за умови делегування нею таких повноважень місцевій державній адміністрації, з наступним

внесенням змін до рішення про місцевий бюджет (ч. 7 ст. 108 БК України).

Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами

Передача коштів може відбуватися між місцевими бюджетами у формі передачі бюджетних призначень на здійснення окремих видів видатків до інших місцевих бюджетів (як вертикально, так і горизонтально) – тобто в формі міжбюджетних трансфертів. Вертикальна передача видатків, зокрема коштів на їх реалізацію з бюджетів місцевого самоврядування до районних чи обласних бюджетів, які затверджуються обласними та районними радами, здійснюється на підставі ст. 143 Конституції України, де передбачено, що для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм залучаються кошти на договірних засадах з місцевих бюджетів. Горизонтальна передача коштів (між бюджетами одного рівня) на здійснення видатків місцевих бюджетів відбувається на підставі ч. 7 ст. 75 БК України, де закріплено, що «сільські, селищні і міські територіальні громади можуть об'єднувати на договірних засадах кошти бюджетів для виконання спільних проєктів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, з урахуванням» ст. 93 БК України. У ч. 7 ст. 16 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» також передбачено, що органи місцевого самоврядування, з урахуванням місцевих умов і особливостей, можуть перерозподіляти між собою на підставі договорів окремі повноваження та власні бюджетні кошти.

Відповідно до ст. 101 БК України ***Верховна Рада АРК та місцеві ради можуть передбачати у відповідних бюджетах такі види міжбюджетних трансфертів:***

✓ субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування (ст. 104 БК України);

✓ субвенції на виконання інвестиційних проєктів, у тому числі на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування;

✓ дотації та інші субвенції.

Отже, місцева рада може передати кошти на здійснення окремих видатків місцевих бюджетів іншій місцевій раді у вигляді міжбюджетного трансферту до відповідного місцевого бюджету, у тому числі якщо на території територіальної громади недостатньо бюджетних установ, інших суб'єктів господарювання комунальної власності, які забезпечують надання публічних послуг, визначених п. 2 ч. 1 с. 86 БК України (ч. 1 ст. 93 БК України).

Передача коштів між місцевими бюджетами здійснюється на підставі рішень відповідних місцевих рад, прийнятих кожною із сторін, і укладання договору, що закріплено в ч. 3 ст. 93 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Договори між місцевими радами укладаються відповідно до положень Закону України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 р.

Проаналізуйте положення Закону України «Про співробітництво територіальних громад» у контексті міжбюджетних відносин.

6.3. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі

Поняття програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Складові програмно-цільового методу. Бюджетна програма та її складові. Складові порядку використання бюджетних коштів. Відповідальний виконавець бюджетних програм. Паспорт бюджетної програми. Бюджетні установи. Заборони для учасників бюджетного процесу. Кошторис бюджетної установи. Одержувачі бюджетних коштів. План використання бюджетних коштів.

У бюджетному процесі програмно-цільовий метод застосовується на рівні державного бюджету та на рівні місцевих бюджетів.

Чимало країн успішно використовують методи бюджетування, орієнтованого на соціально значущий результат. У числі перших програмно-цільовий метод запровадили США, Нова Зеландія, Австралія, Нідерланди, Великобританія та Швеція. Вказаний метод спочатку широко почали

використовувати в приватному секторі економіки та пізніше він був запозичений до сфери публічних фінансів.

Дослідіть історію планування доходів і видатків із застосуванням програмно-цільового методу та бюджетування, орієнтованого на результат. Зверніть увагу на запровадження цього методу в приватному секторі – в компанії «Фонд», яку у 60-х рр. ХХ ст. очолював Роберт Макнамара.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі – це метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету, із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу. Для формування бюджету за програмно-цільовим методом використовується програмна класифікація видатків та кредитування бюджету за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів (п. 42 ч. 1 ст. 2, ч. 2 ст. 10 БК України).

Запровадження у бюджетному процесі програмно-цільового методу спрямоване на:

✓ забезпечення прозорості бюджетного процесу, що чітко визначає цілі і завдання, на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти, підвищення рівня контролю за результатами виконання бюджетних програм;

✓ забезпечення за результатами виконання бюджету здійснення оцінки діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення поставлених цілей та виконання завдань, а також проведення аналізу причин неефективного виконання бюджетних програм;

✓ упорядкування організації діяльності головного розпорядника бюджетних коштів щодо формування і виконання бюджетних програм, шляхом чіткого розмежування відповідальності за реалізацію кожної бюджетної програми між визначеними головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальними виконавцями бюджетних програм;

✓ посилення відповідальності головного розпорядника бюджетних коштів за дотримання відповідності бюджетних програм

законодавчо визначеній меті його діяльності, а також за фінансове забезпечення бюджетних програм і результати їх виконання;

✓ підвищення якості розроблення бюджетної політики, ефективності розподілу і використання бюджетних коштів.

Розробка бюджету за програмно-цільовим методом завжди починається із визначення головної мети діяльності та структури розпорядників бюджетних коштів. Плануючи за програмно-цільовим методом використання бюджетних коштів, їм необхідно давати відповідь на запитання: 1) чи буде ефективним витрачання цих коштів; 2) які послуги отримають споживачі завдяки діяльності тієї або іншої бюджетної установи; 3) який обсяг бюджетних коштів витрачається на утримання адміністративного персоналу.

Складові програмно-цільового методу

Особливими складовими програмно-цільового методу визначено бюджетні програми, відповідальних виконавців бюджетних програм, паспорти бюджетних програм та результативні показники бюджетних програм.

Бюджетна програма – сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій (п. 4 ч. 1 ст. 2 БК України).

Бюджетні програми формуються головними розпорядниками бюджетних коштів під час підготовки пропозицій до Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) та складання бюджетного запиту, з урахуванням планів діяльності на середньостроковий період, прогнозних та програмних документів економічного і соціального розвитку (ч. 3 ст. 20 БК України).

Проте реалізуються бюджетні програми винятково в разі затвердження в законі про Державний бюджет (рішенні про місцевий бюджет) відповідного бюджетного призначення головному розпоряднику бюджетних коштів, який є відповідальним виконавцем бюджетної програми.

Бюджетне призначення – це повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане цим Кодексом, законом про Державний бюджет України (рішенням про

місцевий бюджет), яке має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування (п. 8 ч. 1 ст. 2 БК України).

Складові елементи бюджетної програми (п. 4 Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 р. № 538-р):

1) мета бюджетної програми – законодавчо визначені основні цілі, яких необхідно досягти у результаті виконання конкретної бюджетної програми;

2) завдання бюджетної програми – конкретні цілі, яких необхідно досягти у результаті виконання бюджетної програми протягом відповідного бюджетного періоду і оцінити які можна за допомогою результативних показників;

3) напрями діяльності – конкретні дії, спрямовані на виконання завдань бюджетної програми, з визначенням напрямів витрачання бюджетних коштів, які повинні відповідати завданням головних розпорядників бюджетних коштів;

4) результативні показники.

Типи бюджетних програм:

✓ *базового фінансування* – бюджетні програми, за якими кошти бюджету спрямовуються на забезпечення функціонування органів державної влади, інших установ та організацій, які є бюджетними установами і повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджету;

✓ *фінансування заходів* – бюджетні програми, за якими кошти бюджету спрямовуються на реалізацію заходів, а тому потребують визначення механізму їх використання.

Бюджетні програми, що передбачають фінансування здійснення заходів, за якими потребують нормативно-правового визначення механізму використання бюджетних коштів, а тому головні розпорядники коштів державного бюджету розробляють *проекти порядків використання коштів державного бюджету* (в тому числі за бюджетними програмами, вперше визначеними законом про Державний бюджет України) та забезпечують їх затвердження протягом 30 днів з дня набрання чинності законом

про Державний бюджет України (ч. 7 ст. 20 БК України). Розроблення таких проектів порядків використання коштів державного бюджету за бюджетними програмами є окремим напрямом діяльності головних розпорядників бюджетних коштів згідно з ч. 5 ст. 22 БК України.

За рішенням Кабінету Міністрів України (у формі протокольного рішення) порядки використання коштів державного бюджету затверджуються Кабінетом Міністрів України або головним розпорядником коштів державного бюджету за погодженням з Міністерством фінансів України (ч. 7 ст. 20 БК України). Про затвердження таких порядків інформується Комітет Верховної Ради України з питань бюджету.

Якщо реалізація бюджетної програми продовжується у наступних бюджетних періодах, дія порядку використання бюджетних коштів за такою бюджетною програмою (з урахуванням змін до цього порядку, внесених у разі необхідності) продовжується до завершення її реалізації.

Порядок використання коштів з резервного фонду бюджету визначається та затверджується тільки Кабінетом Міністрів України (ч. 1 ст. 24 БК України).

Складові порядку використання бюджетних коштів (ч. 7 ст. 20 БК України):

- 1) цілі та напрями використання бюджетних коштів;
- 2) відповідальний виконавець бюджетної програми, підстави та/або критерії залучення одержувачів бюджетних коштів до виконання бюджетної програми;
- 3) завдання головного розпорядника бюджетних коштів, розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (одержувачів бюджетних коштів), що забезпечують виконання бюджетної програми, з визначенням порядку звітування про її виконання (у тому числі щодо результативних показників) та заходів впливу у разі її невиконання;
- 4) у разі потреби порядок, терміни та підстави, а також критерії розподілу (перерозподілу) видатків між адміністративно-територіальними одиницями у розрізі розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів

бюджетних коштів, з урахуванням відповідних нормативно-правових актів;

5) конкурсні вимоги до інвестиційних проєктів, включаючи порядок та критерії їх відбору, а також критерії та умови визначення виконавців таких проєктів;

6) критерії та умови відбору суб'єктів господарювання, яким надається державна підтримка з бюджету, а також визначення обсягу такої підтримки;

7) умови та критерії конкурсного відбору позичальників та проєктів (програм), на реалізацію яких надаються кредити з бюджету; умови надання кредитів з бюджету та їх повернення, включаючи положення щодо здійснення контролю за їх поверненням;

8) положення щодо необхідності перерахування коштів за бюджетними програмами, які передбачають надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам;

9) шляхи погашення бюджетної заборгованості у разі її наявності;

10) вимоги щодо необхідності відображення у первинному та бухгалтерському обліку отриманих (створених) оборотних і необоротних активів бюджетними установами та одержувачами бюджетних коштів, у тому числі отриманих (створених) у результаті проведення централізованих заходів;

11) у разі потреби – положення щодо здійснення закупівлі товарів, робіт і послуг, визначення умов і термінів поставки та проведення розрахунків;

12) інші положення щодо особливостей бюджетної програми.

Відповідальний виконавець бюджетних програм – визначається головним розпорядником бюджетних коштів за погодженням з Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом). Відповідальним виконавцем бюджетних програм може бути головний розпорядник бюджетних коштів за бюджетними програмами, виконання яких забезпечується його апаратом, та/або розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня, який забезпечує виконання бюджетних програм у системі головного розпорядника.

На сьогодні відповідальні виконавці бюджетної програми визначаються відповідно до Порядку розроблення та виконання державних цільових програм, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 р. № 106, з числа співвиконавців відповідної затвердженої державної програми.

Питання статусу відповідальних виконавців бюджетної програми на сьогодні регулює Інструкція про статус відповідальних виконавців бюджетних програм та особливості їх участі у бюджетному процесі, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 14.12.2001 р. № 574.

Відповідальний виконавець бюджетних програм у процесі їх виконання забезпечує цільове та ефективне використання бюджетних коштів протягом усього строку реалізації відповідних бюджетних програм у межах визначених бюджетних призначень. Він безпосередньо забезпечує виконання однієї або низки бюджетних програм у системі головного розпорядника, є юридичною особою, має окремий рахунок та бухгалтерський баланс.

Паспорт бюджетної програми (п. 40 ч. 1 ст. 2 БК України) – документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет). Паспорт бюджетної програми є важливим фінансовим документом, який розробляє головний розпорядник бюджетних коштів за кожною бюджетною програмою (ч. 5 ст. 22 БК України) та протягом 45 днів з дня набрання чинності законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) затверджує за погодженням з Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) паспорт бюджетної програми (ч. 8 ст. 20 БК України). Затвердження паспорту бюджетної програми здійснюється на другій стадії виконання бюджету за видатками та кредитуванням (ч. 1 ст. 46 БК України). Терміни подання і затвердження паспортів бюджетних програм є жорсткими, а їх порушення визначається

як окремий вид порушення бюджетного законодавства (п. 17 ч. 1 ст. 116 БК України).

Правила складання паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання встановлюються Міністерством фінансів України. Зокрема, правила складання паспортів бюджетних програм Державного бюджету України та інформації про їх виконання затверджені наказом Міністерства фінансів України «Про паспорти бюджетних програм» від 29.12.2002 р. № 1098, а щодо паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів та звітів про їх виконання – затверджені наказом Міністерства фінансів України «Про складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів та звітів про їх виконання» від 26.08.2014 р.

Ціль бюджетної програми – загальне визначення результатів, яких має досягти установа внаслідок реалізації зазначеної програми. Терміни подання і затвердження паспортів бюджетних програм є жорсткими, а їх порушення визначається як окремий вид порушення бюджетного законодавства (п. 17 ч. 1 ст. 116 БК України).

Результативні показники – це кількісні та якісні показники, які характеризують результати виконання бюджетної програми і підтверджуються офіційною державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку і які дають змогу здійснити оцінку використання коштів на виконання бюджетної програми.

Загальні вимоги до визначення результативних показників бюджетної програми затверджені наказом Міністерства фінансів України «Про результативні показники бюджетних програм» від 10.12.2010 р. № 1536.

Проаналізуйте конкретну бюджетну програму, що діє протягом поточного року та яка закінчилась. Ознайомтесь із паспортами бюджетних програм.

Бюджетні установи, які в бюджетному процесі набувають статусу розпорядників бюджетних коштів: 1) повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету та є неприбутковими (п. 12 ч. 1 ст. 2 БК

України); 2) не мають права здійснювати запозичення у будь-якій формі (крім випадків, передбачених БК України) або надавати юридичним чи фізичним особам кредити з бюджету (якщо не встановлено відповідні бюджетні призначення на надання кредитів з бюджету) (ч. 4 ст. 16 БК України).

У ст. 2 Закону України «Про джерела фінансування органів державної влади» від 30.06.1999 р. закріплено, що органи державної влади здійснюють свою діяльність винятково за рахунок бюджетного фінансування (крім випадків, визначених цим Законом) у межах, передбачених Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік.

Відповідно до ч. 1 ст. 54 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. державним органам, органам влади АРК, органам місцевого самоврядування забороняється одержувати від фізичних, юридичних осіб безоплатно грошові кошти або інше майно, нематеріальні активи, майнові переваги, пільги чи послуги, крім випадків, передбачених законами або чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Такій групі бюджетних установ, як «органи державної влади» заборонено створювати позабюджетні фонди, мати позабюджетні спеціальні рахунки та використовувати кошти, одержані за здійснення функцій держави, що передбачають видачу дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрацій та інших дій на платній основі (крім послуг з охорони, що надаються на договірних засадах), в будь-який інший спосіб, крім зарахування таких коштів до Державного бюджету України (ст. 3 Закону України «Про джерела фінансування органів державної влади»).

У ч. 9 ст. 13 БК України також закріплено, що створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається. Відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів (включаючи власні надходження бюджетних установ) органами державної влади, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами

забороняється, крім випадків, перелічених у ч. 9 ст. 13 та ст. 43 БК України.

У господарському та бюджетному законодавстві передбачені спеціальні положення, що стосуються меж здійснення видатків бюджетів. На користь організацій, створених державою чи органами місцевого самоврядування, можуть зокрема надаватися кошти в таких випадках: 1) у разі здійснення досудової санації державних підприємств здійснюється за рахунок бюджетних коштів, обсяг яких установлюється законом про Державний бюджет України (ч. 4 ст. 211 ГК України); 2) за рахунок бюджетних коштів органами державної влади або органами місцевого самоврядування може здійснюватися державне (комунальне) інвестування – довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності, з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту.

Заборони для учасників бюджетного процесу:

1) забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу товариства бюджетні кошти, майно державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування) не підлягає приватизації, та майно, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом (ч. 3 ст. 86 ГК України);

2) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також державні та комунальні підприємства, установи, організації, що повністю або частково фінансуються з бюджету, не можуть бути засновниками (засновником) та/або членами благодійної організації (ч. 3 ст. 131 ГК України);

3) забороняється використовувати для формування статутного капіталу банку бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення, кошти, одержані в кредит та під заставу, а також збільшувати статутний капітал банку для покриття збитків (ч. 3 ст. 336 ГК України);

4) засновниками і членами товарної біржі не можуть бути органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також державні і комунальні підприємства, установи та організації, що повністю або частково утримуються за рахунок

Державного бюджету України або місцевих бюджетів (ч. 3 ст. 279 ГК України).

Основним документом, що визначає надходження та витрати бюджетних установ, є кошторис. **Кошторис** – основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період установлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень (п. 30 ч. 1 ст. 2 БК України).

Порядок складання, розгляду, затвердження основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 р. № 228.

Кошториси бюджетних установ, які в бюджетному процесі мають статус розпорядників бюджетних коштів, затверджують головні розпорядники бюджетних коштів, якщо інше не передбачено законодавством (ч. 5 ст. 22 БК України). Власне затвердження кошторисів є другою стадією виконання бюджету за видатками та кредитуванням (ч. 1 ст. 46 БК України), яка здійснюється одразу після встановлення розпорядникам бюджетних коштів (бюджетним установам) бюджетних асигнувань.

Затвердження кошторису бюджетної установи здійснюється головним розпорядником бюджетних коштів за умови додержання при його складанні обсягу доведеного до бюджетної установи (розпорядника бюджетних коштів) обсягу бюджетного асигнування. Відповідно до затвердженого розпису бюджету розпорядники бюджетних коштів одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів.

Проте є й винятки, зокрема відповідно до ст. 7 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» кошторис Верховної Ради України на наступний рік затверджується нею під час прийняття проекту закону про Державний бюджет України на наступний рік у другому читанні за висновками комітетів, до предмета відання яких належать питання регламенту і бюджету. Тобто, у такому разі затвердження

кошторису відбувається на стадії розгляду і затвердження бюджету.

Порівняйте кошториси Верховної Ради України на поточний і попередні роки.

Складові частини кошторису бюджетної установи:

✓ *загальний фонд* – містить обсяг надходжень із загального фонду бюджету та розподіл видатків за повною економічною класифікацією видатків бюджету на виконання бюджетною установою основних функцій або розподіл надання кредитів з бюджету за класифікацією кредитування бюджету;

✓ *спеціальний фонд* – містить обсяг надходжень із спеціального фонду бюджету на конкретну мету та їх розподіл за повною економічною класифікацією видатків бюджету на здійснення відповідних видатків згідно із законодавством, а також на реалізацію пріоритетних заходів, пов'язаних з виконанням установою основних функцій, або розподіл надання кредитів з бюджету згідно із законодавством за класифікацією кредитування бюджету.

Форма кошторису затверджується Міністерством фінансів України. Її визначено наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету» від 28.01.2002 р. № 57.

Проаналізуйте форму кошторису бюджетної установи та вимоги щодо складання, закріплені в постанові Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 р. № 228.

Одержувачі бюджетних коштів долучаються до виконання бюджетних програм, які спрямовані на здійснення певних заходів з метою виконання завдань та функцій органів державної влади (місцевого самоврядування). У ч. 6 ст. 22 БК України закріплено, що розпорядник бюджетних коштів може уповноважити одержувача бюджетних коштів на виконання заходів, передбачених бюджетною програмою, шляхом доведення йому бюджетних асигнувань та надання відповідних коштів бюджету (на безповоротній чи поворотній основі).

Одержувач бюджетних коштів використовує такі кошти відповідно до вимог бюджетного законодавства на підставі **плану використання бюджетних коштів**, що містить розподіл бюджетних асигнувань.

План використання бюджетних коштів – це розподіл бюджетних асигнувань у розрізі видатків бюджету, структура яких відповідає повній економічній класифікації видатків бюджету та класифікації кредитування бюджету.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, здійснює контроль за відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів розпису бюджету (ч. 2 ст. 47 БК України), а також здійснює поточний контроль за дотриманням положень кошторису розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів під час взяття ними бюджетних зобов'язань, відповідністю взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (п. 3 ч. 1 ст. 112 БК України).

Розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та здійснюють платежі тільки в межах бюджетних асигнувань, установлених кошторисами, враховуючи необхідність виконання бюджетних зобов'язань минулих років (ч. 1 ст. 48 БК України).

При реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань, взятих розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, здійснюється перевірка відповідності напрямів витрачання бюджетних коштів бюджетному асигнуванню (зокрема, кошторису), паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі).

На всіх стадіях бюджетного процесу його учасники, в межах своїх повноважень, здійснюють оцінку ефективності бюджетних програм. До них передусім належать Рахункова палата (ч. 1 ст. 62 БК України); Міністерство фінансів України, як центральний орган державної влади, що забезпечує формування державної бюджетної політики (ч. 1 ст. 36 БК України); місцеві фінансові органи (ч. 3 ст. 111 БК України); органи Державної аудиторської служби (ч. 1 ст. 113 БК України); головні

розпорядники бюджетних коштів (п. 7 ч. 5 ст. 22 БК України) та розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня в особі їх керівників щодо своїх закладів та підвідомчих бюджетних установ.

Для забезпечення підвищення ефективності та результативності використання коштів державного бюджету за рішенням Кабінету Міністрів України, проводяться огляди витрат державного бюджету. Такі огляди передбачають здійснення аналізу ефективності реалізації державної політики у відповідній сфері діяльності за рахунок коштів державного бюджету в межах визначених бюджетних програм, а також оцінки ефективності, результативності та економічної доцільності відповідних витрат державного бюджету (ч. 10 ст. 20 БК України). Організаційно-методологічні засади проведення оглядів витрат державного бюджету визначаються Міністерством фінансів України.

За результатами таких оглядів Кабінет Міністрів України приймає рішення, що є підставою для внесення відповідних пропозицій до проекту Державного бюджету на плановий бюджетний період та до Бюджетної декларації.

Організаційно-методологічні засади оцінки ефективності бюджетних програм визначаються Міністерством фінансів України. Здійснення та реалізація результатів оцінки ефективності виконання бюджетної програми головними розпорядниками врегульована наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм» від 17.05.2011 р. № 608.

Оцінка ефективності бюджетних програм передбачає заходи з моніторингу, аналізу та контролю за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів, а також проведення внутрішнього аудиту, який здійснюється підрозділом внутрішнього аудиту в бюджетній установі, і спрямований на вдосконалення системи управління, запобігання фактам незаконного, неефективного та не результативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності бюджетної установи та підвідомчих їй бюджетних

установ, поліпшення внутрішнього контролю (ч. 3 ст. 26 БК України). Оцінка ефективності бюджетних програм здійснюється на підставі аналізу результативних показників бюджетних програм, а також іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, кошторисах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання кошторисів та звітах про виконання паспортів бюджетних програм.

Зважаючи на труднощі запровадження програмно-цільового методу в бюджетному процесі на місцевому рівні та неготовність місцевих бюджетів, з огляду на методологічні та організаційні міркування, програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, застосовується, починаючи із складання проектів місцевих бюджетів на 2017 рік (п. 18 розд. VI «Прикінцеві та перехідні положення» БК України). До 2017 р. місцеві бюджети склалися та виконуватися паралельно як за тимчасовою класифікацією видатків та кредитування місцевих бюджетів, так і за програмною. Проте з початку 2017 р. місцеві бюджети, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, переведено на програмно-цільове фінансування. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів, які не мають взаємовідносин з державним бюджетом, повною мірою застосовуватиметься, починаючи із складання проектів таких місцевих бюджетів на 2019 рік, що передбачено в п. 18 Прикінцевих та перехідних положень БК України.

6.4. Правові основи кредитування бюджету

Поняття та особливості кредитування бюджету (кредитування за рахунок бюджетних коштів). Повернення кредитів до бюджету (щодо кредитування бюджету).

Після заснування України як суверенної держави, яка поставила собі за мету розширити інструментарій витрачання бюджетних коштів, посилити соціальну, людиноцентристську спрямованість держави, поряд з видатками впроваджено таку форму використання бюджетних коштів, як кредитування бюджету (кредитування за рахунок бюджетних коштів).

Ознаками, що відмежовують кредитування від видатків, є: поворотність та платність.

Кредитування бюджету – це операції з надання коштів з державного бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок яких виникають зобов'язання перед державним бюджетом (надання кредитів з державного бюджету), та операції з повернення таких коштів до державного бюджету (повернення кредитів до державного бюджету). До кредитів з державного бюджету також належать бюджетні позички та фінансова допомога з державного бюджету на поворотній основі (п. 31 ч. 1 ст. 2 БК України).

Кредитування бюджету є порівняно новим для України правовим режимом витрачання бюджетних коштів. Ці відносини зумовлені передусім сучасним етапом розвитку ринкової економіки в Україні та пошуку нових джерел наповнення бюджетів, посилення економії їх використання. Як і банківські кредити, бюджетні кредити можуть надаватися на умовах платності, але розмір плати та строк повернення коштів мають більш пільговий характер. На сьогодні відзначається недостатнім стан правового регулювання вказаних відносин, але цей фінансово-правовий інститут має своє майбутнє, про що свідчить практика країн з розвинутою ринковою економікою.

У законі про державний бюджет щороку передбачаються відповідні суми коштів, які спрямовуються на конкретно визначені цілі: на кредитування пріоритетних галузей економіки, на інвестиції агропромислового комплексу (надання кредитів на придбання сільськогосподарської техніки або на фінансову підтримку через механізм здешевлення кредитів комерційних банків, на житлове будівництво на селі, військовослужбовцям, молодим сім'ям, на одержання освіти), на кредитування молоді з метою одержання ними вищої освіти, на надання пільгових довгострокових державних кредитів молодим сім'ям та самотніми молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла тощо.

Класифікація кредитування бюджету систематизує кредитування бюджету за типом позичальника та поділяє

операції з кредитування на надання кредитів з бюджету і повернення кредитів до бюджету.

Відносини, що виникають з публічного кредитування, мають складний характер, тобто має місце поєднання приватно-правового та публічно-правового регулювання, але вони безпосередньо стосуються фінансово-правового інституту бюджетного процесу, оскільки виникають на стадії виконання бюджету за видатками та кредитуванням (загалом – витрачання).

Види кредитування бюджету:

1) зовнішнє кредитування бюджету: у п. 14 ст. 85 Конституції України закріплено повноваження Верховної Ради України із затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям. Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори» міжнародні договори України з питань надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, підлягають ратифікації;

2) внутрішнє кредитування бюджету:

2.1) позики на покриття тимчасових касових розривів, що надаються за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку за користування цими коштами з обов'язковим їх поверненням до кінця поточного бюджетного періоду:

- Державному бюджету, які залучаються Казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України на поворотній основі для покриття тимчасових касових розривів загального фонду державного бюджету з дотриманням граничного обсягу дефіциту державного бюджету (абз. 2 ч. 4 ст. 43 БК України);

- місцевим бюджетам, які залучаються Казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України на поворотній основі для покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів. У разі розміщення коштів місцевого бюджету на депозитах та/або обслуговування коштів місцевого бюджету в частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків обсяги тимчасових касових розривів за загальним фондом такого місцевого бюджету не покриваються

за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку (абз. 1 ч. 4, ч. 5 ст. 43, п. 2 ч. 1 ст. 73 БК України);

• Пенсійному фонду України, які надаються Казначейством України на договірних умовах без нарахування відсотків за користування цими коштами з метою покриття його тимчасових касових розривів, що пов'язані з виплатою пенсій, – у межах фактичного дефіциту коштів на цю мету (абз. 1 ч. 4 ст. 43 БК України);

2.2) кредитування (з) бюджету відповідно до бюджетної програми. Правові підстави надання таких кредитів досить часто закріплюються в спеціальних законах, зокрема на сьогодні, це Закони України «Про фермерське господарство» (ст. 11), «Про державну підтримку сільського господарства України» (ст. 13), «Про основні засади молодіжної політики» (ст. ст. 16, 17) та інші. Надання кредитів за рахунок бюджетних коштів суб'єктами господарювання на пільгових умовах є формою державної допомоги, що підпадає під регулювання Закону України «Про державну допомогу суб'єктами господарювання»;

2.3) кредитування за рахунок залучених коштів (кредитів (позик), залучених державою, обласною чи міською радою), шляхом взяття державного (місцевого) запозичення).

Суб'єкти господарювання, щодо яких приймається рішення про надання їм кредитів (позик), за рахунок коштів, залучених державою (АРК, обласною радою чи міською територіальною громадою) у формі державного (місцевого) запозичення, зобов'язані відповідно до ч. 5 ст. 17 БК України надати майнове або інше забезпечення виконання зобов'язань та сплатити до Державного бюджету України (відповідного місцевого бюджету) плату за їх отримання у розмірі, встановленому Кабінетом Міністрів України (Верховною Радою АРК, обласною чи міською радою), якщо інше не передбачено законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет).

Позичальники не включаються до мережі головного розпорядника (розпорядника нижчого рівня) і отримують кредитні ресурси (позики) на підставі укладених договорів та підтвердних документів.

Важливо зазначити – кредитування бюджету здійснюється планово, але кредити отримують фізичні та юридичні особи переважно на підставі договору (угоди), а якщо йдеться про фінансову допомогу – за результатами розгляду відповідної заяви. У разі надання кредитів з бюджету, у позичальників виникає заборгованість перед бюджетом.

Кредитор спрямовує бюджетні кошти за бюджетними програмами з кредитування винятково на визначені в установленому порядку мету, завдання та напрями цих бюджетних програм, а позичальник забезпечує використання таких коштів за їх призначенням.

Органи Казначейства здійснюють платежі за дорученнями розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів у разі наявності в обліку зареєстрованих бюджетних зобов'язань. Підставою для здійснення операцій з кредитування розпорядниками бюджетних коштів та одержувачами бюджетних коштів є укладені кредитні договори, платіжні інструкції, підготовлені власниками рахунків, та інші підтвердні документи, передбачені бюджетним законодавством.

Кредитор та позичальник несуть відповідальність згідно із законом за нецільове використання коштів, наданих у вигляді кредиту із загального/спеціального фонду державного бюджету, а також за їх своєчасне та повне повернення.

Операції з надання кредитів здійснюються шляхом проведення платежів з реєстраційних, спеціальних реєстраційних рахунків кредиторів, відкритих в органах Казначейства, відповідно до кошторисів та планів надання кредитів із загального фонду державного бюджету, планів спеціального фонду державного бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків) або планів використання бюджетних коштів відповідно до умов кредитних договорів, що передбачено в Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами, який затверджений наказом Міністерства фінансів України від 24.12.2012 р. № 1407.

Казначейство контролює цільове спрямування бюджетних коштів на стадії проведення платежу на підставі підтвердних документів, наданих кредиторами.

Останньою підстадією виконання бюджету за видатками і кредитуванням є **повернення кредитів до бюджету (щодо кредитування бюджету)**. Так, у разі надання кредитів з бюджету, у позичальників виникає заборгованість перед бюджетом, а точніше перед публічним утворенням, власником бюджетних коштів, які були надані у формі кредиту. З моменту надання кредитів з бюджету на суму отриманих з бюджетних коштів права кредитора та право вимагати від позичальників повернення таких кредитів до бюджету у повному обсязі переходять до держави (АРК, територіальної громади) (ст. 50 БК України). Кредити повертаються відповідно до графіка повернення, до визначається в кредитній угоді, що укладається розпорядником (одержувачем) бюджетних коштів, з однієї сторони, та позичальником, з іншої.

Важливим аспектом є те, що в разі невиконання умов надання кредиту за рахунок бюджетних коштів (позики, фінансової допомоги тощо): 1) якщо позичальником є фізична особа, стягувачем виступатиме – розпорядник (одержувач) бюджетних коштів, який діяв як кредитор; 2) якщо позичальником є суб'єкт господарювання, то органом стягнення виступає податковий орган (ч. 9 ст. 17 та ч. 2 ст. 50 БК України).

Прострочена заборгованість суб'єкта господарювання перед державою (АРК, обласною радою чи територіальною громадою міста) за кредитом (позикою), залученим державою (АРК, обласною радою чи територіальною громадою міста) або під державну (місцеву) гарантію, а також за кредитом з бюджету (включаючи плату за користування такими кредитами (позиками) та пеню), стягується з такого суб'єкта господарювання податковими органами у порядку, передбаченому ПК України або іншим законом, включаючи погашення такої заборгованості за рахунок майна цього суб'єкта господарювання (ч. 9 ст.17 БК України).

Позовна давність на вимоги щодо погашення такої заборгованості суб'єкта господарювання перед державою (АРК,

обласною радою чи міською територіальною громадою) не поширюється (ч. 1 ст. 50 та ч. 9 ст. 17 БК України).

Забороняється списання заборгованості суб'єктів господарювання перед державою (АРК, обласною радою чи міською територіальною громадою) за кредитами (позиками), залученими державою (АРК, обласною радою чи міською територіальною громадою) або під державні (місцеві) гарантії, кредитами з бюджету, крім заборгованості суб'єктів господарювання, визнаних у встановленому порядку банкрутами, вимоги щодо погашення заборгованості яких не були задоволені у зв'язку з недостатністю їхніх активів, і стосовно яких проведено державну реєстрацію припинення юридичної особи у зв'язку з визнанням її банкрутом, а також крім заборгованості, щодо стягнення якої судом прийнято рішення не на користь держави, яке набрало законної сили, та/або стягнення якої в судовому порядку є неможливим або недоцільним (ч. 14 ст. 17 БК України). Порядок списання такої заборгованості визначається Кабінетом Міністрів України.

6.5. Бюджетний контроль та відповідальність за порушення бюджетного законодавства

Бюджетний контроль і суб'єкти контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Порушення бюджетного законодавства. Види порушень бюджетного законодавства. Заходи впливу на учасників бюджетного процесу за порушення бюджетного законодавства.

Контроль за дотриманням бюджетного законодавства спрямований на забезпечення ефективного і результативного управління бюджетними коштами та здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу його учасниками відповідно до БК України та іншого законодавства, а також забезпечує (ч. 1 ст. 26 БК України):

- 1) оцінку управління бюджетними коштами (включаючи проведення державного фінансового аудиту);
- 2) правильність ведення бухгалтерського обліку та достовірність фінансової і бюджетної звітності;

3) досягнення економії бюджетних коштів, їх цільового використання, ефективності і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень;

4) проведення аналізу та оцінки стану фінансової і господарської діяльності розпорядників бюджетних коштів;

5) запобігання порушенням бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави і територіальних громад у процесі управління об'єктами державної та комунальної власності;

6) обґрунтованість планування надходжень і витрат бюджету.

Суб'єкти контролю за дотриманням бюджетного законодавства:

1. *Верховна Рада України* – здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства у процесі (ч. 1 ст. 109 БК України):

1) розгляду Бюджетної декларації;

2) розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України;

3) внесення змін до закону про Державний бюджет України;

4) виконання закону про Державний бюджет України, у тому числі шляхом заслуховування звітів про виконання Державного бюджету України (включаючи звіти головних розпорядників коштів державного бюджету про використання ними бюджетних коштів та результати виконання відповідних бюджетних програм);

5) розгляду річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України;

6) використання кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій. Це деталізується в Регламенті Верховної Ради України. Також Верховна Рада України здійснює контроль за діяльністю Рахункової палати щодо виконання нею повноважень, визначених законом.

Повноваження *Комітету Верховної Ради України з питань бюджету* в сфері контролю за додержанням бюджетного законодавства закріплені в ч. 2 ст. 109, а також в інших положеннях БК України. Повноваження ж *інших комітетів* у сфері бюджетного

контролю закріплені в ч. 3 ст. 109 БК України, а також Законі України «Про комітети Верховної Ради України» від 04.04.1995 р.;

2. *Рахункова палата* – відповідно до ст. 98 Конституції України та ч. 2 ст. 26 БК України від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Повноваження Рахункової палати у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства визначені також у ст. ст. 15¹, 20, 31, 44, 53, 59–62, 80, 110 БК України, ст. 363 ГК України, які реалізуються в порядку, врегульованому Законом України «Про Рахункову палату» від 02.07.2015 р.;

Проаналізуйте повноваження Рахункової палати у сфері контролю за додержанням бюджетного законодавства.

3. *Міністерство фінансів України* – здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу як щодо державного бюджету, так і місцевих бюджетів, якщо інше не передбачено законодавством України. Міністерство фінансів України в межах своїх повноважень, що визначені передусім у ст. 111, ч. 6 ст. 20 та інших положеннях БК України, забезпечує реалізацію єдиної державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, координує та спрямовує діяльність органів виконавчої влади, уповноважених на проведення контролю за дотриманням бюджетного законодавства, якщо інше не передбачено законодавством;

4. *місцеві фінансові органи* – здійснюють контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу щодо місцевих бюджетів (ч. 2 ст. 111 БК України). **Місцевий фінансовий орган** – це установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції зі складання прогнозів місцевих бюджетів, складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету (орган виконавчої влади АРК з питань фінансів віднесено до місцевих

фінансових органів) (п. 36 ч. 1 ст. 2 БК України). Їх повноваження закріплені у БК України, зокрема, у ч. 3 ст. 18, ч. 5 ст. 75, ч. 4 ст. 78 БК України;

5. *Державна казначейська служба України (Казначейство України)* – забезпечує казначейське обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунку, відкритого у НБУ, і здійснює відповідно до ст. 43 БК України контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень бюджету, реєстрації взятих бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та здійсненні платежів за цими зобов'язаннями. Повноваження Державної казначейської служби України та її територіальних органів з контролю за дотриманням бюджетного законодавства закріплені передусім у ст. ст. 43, 112 БК України, а в частині використання бюджетних коштів за результатами публічних закупівель – ст. 7 Закону України «Про публічні закупівлі». Також чинним є Положення про Державну казначейську службу України, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 215;

6. *органи державного фінансового контролю на чолі з Державною аудиторською службою України* – реалізують повноваження з контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які закріплені передусім у ст. 113 БК України, а також урегульовані у ст. 363 ГК України, Законі України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 р.;

Проаналізуйте повноваження Державної аудиторської служби України та її територіальних органів щодо контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

7. *Верховна Рада АРК та відповідні місцеві ради*: 1) контроль за виконанням рішення про місцевий бюджет; 2) інші повноваження, передбачені БК України, законом про Державний бюджет України та рішенням про місцевий бюджет, визначені в ст. 143 Конституції України, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р.;

8. контроль за відповідністю бюджетному законодавству показників затверджених бюджетів, розпису бюджету, кошторисів бюджетних установ та інших документів, які використовуються у бюджетному процесі, здійснюється (ст. 15 БК України):

- *Радою міністрів АРК* – щодо бюджетів місцевого самоврядування та районних бюджетів АРК;

- *обласними державними адміністраціями* – щодо бюджетів місцевого самоврядування та районних бюджетів;

- *міськими державними адміністраціями* в містах Києві та Севастополі – щодо районних у цих містах бюджетів;

- *виконавчими органами міських рад* – щодо бюджетів районів у містах;

Також Рада міністрів АРК, обласні та районні державні адміністрації, міські державні адміністрації здійснюють контроль з дотриманням бюджетного законодавства в частині міжбюджетних трансфертів відповідно та в межах повноважень, що закріплені в ст. 122 БК України.

Проаналізуйте положення Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. у частині контрольних бюджетних повноважень і функцій.

9. *Головні розпорядники бюджетних коштів* – здійснюють низку повноважень у сфері контролю за додержанням бюджетного законодавства. Так, відповідно до ч. 5 ст. 22 БК України: організовують та здійснюють моніторинг виконання бюджетних програм, здійснюють оцінку їх ефективності; здійснюють контроль за своєчасним поверненням у повному обсязі до бюджету коштів, наданих за операціями з кредитування бюджету, а також кредитів (позик), отриманих державою (АРК, обласною радою чи міською територіальною громадою), та коштів, наданих під державні (місцеві) гарантії; здійснюють контроль за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів і витрачанням ними бюджетних коштів; організовують внутрішній контроль і

внутрішній аудит та забезпечують їх здійснення у своїх установах і на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління таких розпорядників бюджетних коштів (ч. 3 ст. 26 БК України).

Проаналізуйте Основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 р. № 1062, а також Порядок здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 р. № 1001.

Контроль за додержанням бюджетного законодавства спрямований на виявлення за результатами його проведення можливостей удосконалення управління бюджетними коштами та усунення недоліків реалізації його положень, а також застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, ініціювання в разі виявлення адміністративних чи кримінальних правопорушень притягнення винних посадових осіб до адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Порушення бюджетного законодавства – це порушення учасником бюджетного процесу встановлених БК України чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання (ч. 1 ст. 116 БК України).

Види порушень бюджетного законодавства закріплені в ч. 1 ст. 116 БК України), серед них:

- ✓ включення недостовірних даних до бюджетних пропозицій та бюджетних запитів (п. 1);
- ✓ порушення встановлених термінів подання бюджетних пропозицій та бюджетних запитів або їх неподання (п. 2);
- ✓ визначення недостовірних обсягів бюджетних коштів при плануванні бюджетних показників (п. 3);
- ✓ зарахування надходжень бюджету на будь-які рахунки, крім єдиного казначейського рахунка (з урахуванням особливостей, визначених ч. 9 ст. 13 БК України), а також

акумулювання їх на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету (п. 10);

✓ зарахування доходів бюджету до іншого, ніж визначено цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України, бюджету, в тому числі внаслідок здійснення поділу податків і зборів та інших доходів між бюджетами з порушенням визначених розмірів та термінів (п. 11);

✓ здійснення державних (місцевих) запозичень, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог цього Кодексу (п. 12);

✓ створення позабюджетних фондів, порушення вимог цього Кодексу щодо відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів (п. 15);

✓ порушення порядку або термінів подання і затвердження паспортів бюджетних програм (п. 17);

✓ взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, установлених БК України чи законом про Державний бюджет України (п. 20);

✓ порушення порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань, включаючи необґрунтовану відмову в реєстрації або несвоєчасну реєстрацію бюджетних зобов'язань (п. 21);

✓ порушення вимог БК України при здійсненні попередньої оплати за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів, а також порушення порядку і термінів здійснення такої оплати (п. 22);

✓ здійснення платежів за рахунок бюджетних коштів без реєстрації бюджетних зобов'язань (п. 23);

✓ нецільове використання бюджетних коштів (п. 24). Зміст цього порушення визначено в ст. 119 БК України;

✓ надання кредитів з бюджету чи повернення кредитів до бюджету, з порушенням вимог цього Кодексу та/або встановлених умов кредитування бюджету (п. 26);

✓ здійснення бюджетними установами запозичень у будь-якій формі або надання бюджетними установами юридичним чи фізичним особам кредитів з бюджету всупереч БК України (п. 27);

✓ здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до цього Кодексу мають проводитися з іншого бюджету (п. 28);

✓ здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без установлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК України чи закону про Державний бюджет України (п. 29);

✓ включення недостовірних даних до звітів про виконання паспортів бюджетних програм, а також порушення порядку та термінів подання таких звітів (п. 36);

✓ видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (п. 37);

✓ здійснення видатків на утримання бюджетної установи одночасно з різних бюджетів всупереч цьому Кодексу чи закону про Державний бюджет України та інші порушення.

Проаналізуйте положення ст. 116 БК України щодо видів порушень бюджетного законодавства та співставте їх із положеннями ст. 164¹² КУпАП і ст. ст. 210, 211, 222 КК України. Також у ст. 123 БК України закріплено види порушень, за які несуть відповідальність органи Казначейства, проаналізуйте їх.

Посадові особи, з вини яких допущено порушення бюджетного законодавства, несуть цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законом. Порушення бюджетного законодавства, вчинене розпорядником чи одержувачем бюджетних коштів, може бути підставою для притягнення до відповідальності згідно з законами України його керівника чи інших відповідальних посадових осіб, залежно від характеру вчинених ними діянь (ч. ч. 1, 2 ст. 120 БК України).

Керівники органів Казначейства України несуть персональну відповідальність у разі вчинення ними порушення бюджетного законодавства та невиконання вимог щодо казначейського обслуговування державного і місцевих бюджетів, установлених БК України (ч. 2 ст. 123 БК України).

Заходи впливу до учасників бюджетного процесу за порушення бюджетного законодавства (ст.117 БК України):

1) попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства – застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства. Виявлені порушення бюджетного законодавства мають бути усунені в строк до 30 календарних днів. Воно може застосовуватися учасниками бюджетного процесу, уповноваженими БК України на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства (ч. 1 ст. 118 БК України);

2) зупинення операцій з бюджетними коштами – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пп. 1–2, 10, 11, 14–29, 32–36, 38 і 40 ч. 1 ст. 116 БК України, у порядку, встановленому ст. 120 БК України, а саме у формі зупинення будь-яких операцій із здійснення платежів з рахунку порушника бюджетного законодавства, яке можливе на строк до 30 днів або до усунення порушення бюджетного законодавства у межах поточного бюджетного періоду, якщо інше не передбачено законом;

Ознайомтесь із Порядком зупинення операцій з бюджетними коштами, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19.01.2011 р. № 21.

3) призупинення бюджетних асигнувань – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені пп. 20, 22–29, 38 і 40 ч. 1 ст. 116 БК України. Призупинення бюджетних асигнувань передбачає припинення повноважень на взяття бюджетного зобов'язання на відповідну суму на строк від одного до трьох місяців у межах поточного бюджетного періоду, шляхом внесення змін до розпису бюджету (кошторису);

Ознайомтесь із Порядком призупинення бюджетних асигнувань, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 15.05.2002 р. № 319.

4) зменшення бюджетних асигнувань – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначені п. 24 (нецільове використання бюджетних коштів – стосовно

розпорядників бюджетних коштів), п. 29 та п. 38 ч. 1 ст. 116 БК України. Зменшення бюджетних асигнувань передбачає позбавлення повноважень на взяття бюджетного зобов'язання на відповідну суму на строк до завершення поточного бюджетного періоду, шляхом внесення змін до розпису бюджету (кошторису) та у разі необхідності з подальшим внесенням змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);

Ознайомтесь із Порядком зупинення операцій з бюджетними коштами, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19.01.2011 р. № 21.

5) *повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету* – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене п. 24 (щодо субвенцій та коштів, наданих одержувачам бюджетних коштів) ч. 1 ст. 116 БК України;

Ознайомтесь із Порядком повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22.12.2010 р. № 1163.

6) *зупинення дії рішення про місцевий бюджет* – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене п. 7 ч. 1 ст. 116 БК України, у порядку, встановленому ст. 122 БК України;

Проаналізуйте положення ст. 122 БК України у взаємозв'язку із нормами Закону України «Про місцеві державні адміністрації».

7) *безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів* – застосовується за порушення бюджетного законодавства, визначене п. 28 ч. 1 ст. 116 БК України (здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до БК України мають проводитися з іншого бюджету). Безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів передбачає стягнення органами Казначейства України коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету, в тому числі і за рахунок зменшення обсягу трансфертів (базової дотації) місцевим бюджетам на відповідну суму, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

8) інші заходи впливу, які можуть бути визначені законом про Державний бюджет України, – застосовуються за порушення бюджетного законодавства згідно із таким законом.

Форма та порядок складання протоколу про порушення бюджетного законодавства встановлюються Міністерством фінансів України, а саме – затверджені наказом Міністерства фінансів України від 15.11.2010 р. № 1370.

Ознайомтесь із Методичними рекомендаціями щодо порядку застосування органами Державної казначейської служби України заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, затвердженими наказом Державної казначейської служби України від 29.12.2012 р. № 394.

Ознайомтесь із працями:

Якимчук Н. Провадження у справах про бюджетні правопорушення як інститут бюджетного права. Вісник Національної академії прокуратури України. 2009. № 4. С. 71–77.

Гетманець О. Правова природа відповідальності за порушення бюджетного законодавства. Підприємство, господарство і право. 2017. № 2. С. 198–202.

Латковський П.П. Правове регулювання бюджетного контролю в Україні: монографія. Чернівці: Технодрук, 2019. 267 с.

Не допускається застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, визначених ст. 117 БК України, за раніше виявлені і усунені порушення бюджетного законодавства.

Рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства відповідно до ст. 124 БК України може бути оскаржено у порядку, встановленому законом, зокрема в органі, що його виніс, або в суді протягом 10 днів з дня його винесення, якщо інше не передбачено законом.

Оскарження рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства не зупиняє виконання зазначеного рішення (ч. 2 ст. 124 БК України). У разі визнання судом рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства повністю чи частково незаконним особі, щодо якої воно було винесено, поновлюються обмежені таким рішенням права (ч. 3 ст. 124 БК України).

Знайдіть приклади та проаналізуйте відповідну судову практику щодо оскарження рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства.

Література до теми 6

1. Буряк І.В. Фінансово-правове регулювання місцевих гарантій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2019. 236 с.

2. Дмитрик О.О., Такарева К.О. Державні та місцеві гарантії як форми державної підтримки суб'єктів господарювання. Право та інноваційне суспільство. 2019. № 2 (13). С. 53–61.

3. Заверуха І.Б. Проблеми правового регулювання державного боргу України: дис. ... докт. юрид. наук. Львів, 2007. 442 с.

4. Кулик О. Система державної допомоги в Україні: як європейські вимоги можуть зробити її більш ефективною. Київ: ГО «Український центр європейської політики», 2019. 60 с.

5. Латковський П.П. Правове регулювання бюджетного контролю в Україні: монографія. Чернівці: Технодрук, 2019. 267 с.

6. Лямзіна О.В., Гарбінська-Руденко А.В. Поняття та значення державного боргу України в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 4. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267661>.

7. Міжнародний досвід реструктуризації державного боргу у вимірі України. Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/mizhnarodnyu-dosvid-restrukturyzatsiyi-derzhavnoho-borhu-u-vumiri-ukrayinu>.

8. Рядінська В.О., Нефьодов С.В. Фінансово-правове регулювання надання державних (місцевих) гарантій в Україні: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 182 с.

9. Скороход Г.М. Адміністративно-правове регулювання державного боргу України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 237 с.

10.Якимчук Н. Вплив концепції обмеженого імунітету держави на трансформацію окремих положень бюджетного законодавства. Публічне право. 2017. № 3. С. 102–108.

11.Якимчук Н.Я. Актуальні питання розмежування приватно-правового та фінансово-правового регулювання відносин в сфері бюджетного кредитування. Вісник Національної академії прокуратури України. 2011. № 3. С. 62–68.

ТЕМА 7

Правовий режим публічних фондів коштів і цільових бюджетних фондів коштів

7.1. Поняття і види публічних фондів коштів

Публічні фонди коштів і публічні фонди грошових коштів. Види публічних фондів коштів.

Поняття «фонд» використовується для характеристики як суб'єкта – передусім юридичної особи в організаційно-правовій формі установи, так і як об'єкта – фонду коштів, фінансових ресурсів¹, створеного з певною метою. Слід зазначити, що в ЦК України відсутнє визначення поняття «фонд», проте вживаються терміни «Пенсійний фонд» (ст. 105), «фонд соціального страхування» (ст. 112), «резервний фонд» (ст. 158), «статутний фонд» (ст. 407), «статутний капітал» (ст. 158) та інші. В інших законах можна зустріти дуже широке коло понять із застосуванням терміна «фонд».

Ознайомтесь із науковими статтями:

Якимчук Н. Зміст і стан законодавчого закріплення правової категорії «фінансові ресурси» та її елементів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2021. Вип. 4 (119). С. 123–127.

Джерелейко С., Лопатовський В., Шпильовий В. Дефініція понять «фінансові ресурси» та «грошові кошти». Innovation and Sustainability. 2022. № 2. С. 131–138.

Публічні фонди коштів утворюються на підставі закону як складові бюджетної системи України, та інші цільові державні фонди коштів. Саме публічні фонди коштів формують каркас, структуру фінансової системи. Правовий режим їх функціонування прямо впливає на зміст фінансових відносин, що відбуваються між ними та іншими ланками фінансової системи, а динамічним елементом системи є фінансові відносини

¹ Фінансові ресурси можуть мати форму грошей, банківських металів, дорогоцінного каміння, цінних паперів, віртуальних активів (цифрового вираження вартості), електронних грошей, цифрових грошей тощо.

(тобто фінанси), об'єднані за їх змістом та правовою природою в окремі ланки (інститути), що натомість підпадають під публічно-чи приватно-правове регулювання.

Створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається. Відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів (включаючи власні надходження бюджетних установ) органами державної влади, органами влади АРК, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами забороняється (ч. 9 ст. 13 БК України), крім деяких випадків, установлених законом).

Функціонування публічних фондів коштів є предметом фінансово-правового регулювання.

Поняття «публічні фонди коштів» за змістом є ширшим за поняття «публічні фонди грошових коштів» і їх слід чітко розрізняти, з огляду на відповідну матеріальну складову. Наприклад, до фондів, об'єктом мобілізації до яких є фінансові ресурси, відмінні від грошових коштів (національної та іноземної валюти), слід віднести Державний фонд дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України, функціонування якого передбачене в ст. 245 МК України.

Не плутайте Державний фонд дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України із державною установою «Державне сховище дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України».

Обов'язкові критерії визнання публічності фонду коштів:

- ✓ публічний фінансовий інтерес функціонування та використання коштів;
- ✓ спільна (загальносуспільна) мета функціонування, спрямування коштів на задоволення загальносуспільних визнаних потреб;
- ✓ некомерційність;
- ✓ установлений законом публічно-правовий режим функціонування фонду коштів, управління фондом органами

державної влади, АРК чи місцевого самоврядування або уповноваженим ними суб'єктом;

✓ є об'єктом публічного фінансового контролю;

✓ окреслені законом джерела надходжень, форми розподілу і напрями використання грошового фонду, спрямування коштів у разі ліквідації до державного (місцевого) бюджету.

Види публічних фондів коштів за власником:

1) державні (Державний бюджет України, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, некомерційні державні фінансові установи тощо);

2) Автономної Республіки Крим (наприклад, бюджет АРК);

3) територіальних громад (бюджети сіл, селищ, міст та об'єднаних територіальних громад, некомерційні комунальні фінансові установи, некомерційні комунальні унітарні підприємства);

4) публічні фонди, кошти яких спільно формуються коштами держави та територіальних громад (районні та обласні бюджети);

5) фонди коштів суспільного призначення: фонди, фінансові ресурси яких накопичуються завдяки платникам податків і зборів, фізичним і юридичним особам, але знаходяться в управлінні органів державної влади чи місцевого самоврядування (наприклад, кошти Пенсійного фонду України, кошти Фонду соціального страхування на випадок безробіття).

Визначте, хто є власником коштів Державного бюджету України: держава Україна чи український народ? Аргументуйте.

Коли йдеться про кошти публічних фондів коштів, то *ознака публічності* правового режиму використання його коштів «переходить» на такі кошти. Відповідно до Закону України «Про відкритість використання публічних коштів» від 11.02.2015 р. **публічні кошти** – це кошти державного бюджету (крім таємних видатків), бюджету АРК та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти НБУ, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної

і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності.

Такі кошти Державного бюджету України, як *таємні видатки* виключено з переліку публічних коштів винятково лише для цілей Закону України «Про відкритість використання публічних коштів», оскільки його завданням є визначення умов та порядку забезпечення доступу до інформації про використання публічних коштів розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктами господарювання державної і комунальної власності, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Близькі за значенням до публічних фондів і такими, що володіють ознаками публічності, є т. зв. *квазіпублічні (парафіскальні)* фонди. Вони відрізняються від публічних тим, що не перебувають у державній, АРК чи комунальній власності, а також управління їх коштами здійснюється суб'єктами громадянського суспільства, а не органами державної влади, АРК чи місцевого самоврядування або уповноваженими ними суб'єктами. До них можна віднести:

1) фонди, утворені суб'єктами громадянського суспільства, діяльність яких не націлена на отримання прибутку, які з моменту їх створення підпадають під публічно-правовий режим їх функціонування (фонд Федерації профспілок України, благодійні фонди, виборчі фонди партій тощо). Наприклад, благодійні фонди створюються як інститут громадянського суспільства задля реалізації функцій різного значення, вони отримуються можливості акумулювання коштів і їхнього подальшого спрямування на забезпечення потреб, які і для держави, і для суспільства є пріоритетними. Держава сприяє діяльності таких фондів шляхом надання податкових пільг благодійникам, аби підтримувати взаємодію із такими фондами;

Проаналізуйте податкове законодавство у частині оподаткування благодійної допомоги.

2) фонди, які створюються приватними суб'єктами господарювання в обов'язковому порядку, з публічною метою,

використовуються винятково на встановлені законом цілі і перебувають під публічним фінансовим контролем. Зокрема, Ю. В. Житник до них відносить тарифні кошти за спожиті послуги у сфері енергетики та комунальних послуг, які акумулюються на поточних рахунках із спеціальним режимом використання надавачів відповідних послуг та підпадають під публічно-правовий режим їх функціонування.

Проаналізуйте положення ст. ст. 1, 6, 33, 75 Закону України «Про ринок електричної енергії» в частині забезпечення загальносуспільних інтересів та умов (порядку) відкриття, використання коштів споживачів, що акумулюються на поточних рахунках із спеціальним режимом використання.

7.2. Правовий режим цільових бюджетних фондів коштів

Державний фонд регіонального розвитку. Державний дорожній фонд. Державний фонд внутрішніх водних шляхів. Державний фонд поводження з радіоактивними відходами. Державний фонд розвитку водного господарства. Державний фонд декарбонізації та енергоефективної трансформації.

Цільові бюджетні фонди коштів утворюються у складі Державного бюджету України (відповідного місцевого бюджету), формуються за рахунок визначених цільових джерел, зараховані до них надходження використовуються на фінансування визначених у відповідній бюджетній програмі інвестиційних проектів (програм) і видатків.

Державний фонд регіонального розвитку створюється у складі державного бюджету на підставі ст. 24¹ БК України. При складанні Бюджетної декларації та проекту Державного бюджету України, державний фонд регіонального розвитку визначається в обсязі не менше 1,5% прогнозного обсягу доходів загального фонду проекту Державного бюджету України на відповідний бюджетний період (ця вимога законодавства зупинена на 2024 р.). Кошти фонду спрямовуються на виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що

мають за мету розвиток регіонів і відповідають пріоритетам, визначеним Державною стратегією регіонального розвитку та відповідними регіональними стратегіями розвитку, у таких пропорціях:

✓ 30% – на реалізацію інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, які забезпечують виконання завдань, визначених Державною стратегією регіонального розвитку;

✓ 70% – на реалізацію інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, які забезпечують виконання завдань, визначених відповідними регіональними стратегіями розвитку та планами заходів з їх реалізації.

Відбір інвестиційних проектів відбувається спеціально утвореною комісією для оцінки та відбору програм і проектів. На реалізацію інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що мають за мету розвиток регіонів у частині розвитку спортивної інфраструктури, передбачається не менше 10% коштів державного фонду регіонального розвитку. Програми і проекти, що реалізуються за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, підлягають співфінансуванню з місцевих бюджетів в обсязі не менше 10%.

Ознайомтесь із Порядком підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, а також із Порядком використання коштів державного фонду регіонального розвитку, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 р. № 196.

Державний дорожній фонд – утворюється на підставі ст. 24² БК України у складі спеціального фонду Державного бюджету України щорічно.

Джерела формування державного дорожнього фонду:

1) доходи державного бюджету, визначені пунктами 1–3, 6, 6⁻², 6⁻³, 6⁻⁴, 6⁻⁵, 6⁻⁸, 6⁻⁹ ч. 3 ст. 29 БК України;

2) державні запозичення, залучені згідно з п. 1 ч. 3 ст. 15 БК для реалізації інвестиційних проектів на розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування;

2-1) надходження, отримані за рахунок запозичень, залучених під державні гарантії, на розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування державного значення;

3) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Враховуючи положення ч. 4 ст. 3 «Про джерела фінансування дорожнього господарства України», *кошти державного дорожнього фонду спрямовуються на:*

1) фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування державного значення та інших заходів – 60%;

2) фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах та інших заходів (у вигляді субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам) (з них не менше 5% коштів – на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання штучних споруд, не більше 30% коштів – на виконання довгострокових зобов'язань у рамках державно-приватного партнерства в частині виплати приватному партнеру плати за експлуатаційну готовність автомобільної дороги загального користування місцевого значення та інших виплат у порядку та на умовах, передбачених договором, укладеним у рамках державно-приватного партнерства, щодо будівництва та подальшої експлуатації автомобільної дороги);

3) виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, отриманими державою або під державні гарантії, на розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування;

4) фінансове забезпечення заходів із забезпечення безпеки дорожнього руху відповідно до державних програм;

5) формування державного фонду внутрішніх водних шляхів.

Визначте, хто є головним розпорядником коштів державного дорожнього фонду, які спрямовуються на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування державного значення.

Проаналізуйте Порядок спрямування коштів державного дорожнього фонду, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 р. № 1085, а також розгляньте перелік об'єктів будівництва, реконструкції, капітального та поточного середнього ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення із зазначенням обсягів бюджетних коштів для фінансового забезпечення таких об'єктів, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15.07.2022 р. № 803.

Державний фонд внутрішніх водних шляхів – утворюється у складі спеціального фонду Державного бюджету України відповідно до ст. 24⁵ БК України, кошти на який виділяються відповідно до бюджетної програми. Головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем бюджетної програми є Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (далі – Мінінфраструктури), а одержувачем бюджетних коштів є державне підприємство, що належить до сфери управління цього Міністерства, основним завданням якого є обслуговування внутрішніх водних шляхів. *Джерела формування державного фонду внутрішніх водних шляхів:*

1) частина коштів державного дорожнього фонду та доходи державного бюджету, визначені п. 3¹, 13-9 ч. 3 ст. 29 БК України;

2) державні запозичення, залучені згідно з п. 1 ч. 3 ст. 15 БК України для реалізації інвестиційних проектів з будівництва, реконструкції та розвитку стратегічних об'єктів інфраструктури внутрішнього водного транспорту;

3) кошти від реалізації ґрунту (мінеральної сировини), що вилучається у результаті проведення шляхових робіт, державним підприємством, що належить до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері внутрішнього водного транспорту, до основних завдань якого належить обслуговування внутрішніх водних шляхів;

4) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Кошти державного фонду внутрішніх водних шляхів спрямовуються на фінансове забезпечення:

- 1) обслуговування внутрішніх водних шляхів для утримання їх у судноплавному стані;
- 2) будівництва, реконструкції, ремонту і утримання стратегічних об'єктів інфраструктури внутрішнього водного транспорту;
- 3) здійснення заходів із забезпечення безпеки судноплавства на внутрішніх водних шляхах;
- 4) навігаційно-гідрографічного забезпечення судноплавства на внутрішніх водних шляхах;
- 5) функціонування, реконструкції, ремонту та розвитку річкової інформаційної служби;
- 6) заходів з розвитку інфраструктури внутрішнього водного транспорту відповідно до державних програм;
- 7) утримання, реконструкції, ремонту, у тому числі капітального, технічного переоснащення та охорони судноплавних гідротехнічних споруд (судноплавних шлюзів), а також витрат на використання цих споруд для пропуску суден;
- 8) виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, отриманими державою або під державні гарантії, на розвиток та утримання внутрішніх водних шляхів;
- 9) функціонування державного підприємства, що належить до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері внутрішнього водного транспорту, до основних завдань якого належить обслуговування внутрішніх водних шляхів, для їх утримання у судноплавному стані, у тому числі витрат на використання судноплавних шлюзів для пропуску суден.

Проаналізуйте Порядок використання коштів державного фонду внутрішніх водних шляхів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2023 р. № 155.

Державний фонд поводження з радіоактивними відходами – утворюється у складі спеціального фонду Державного бюджету України відповідно до ст. 24³ БК України, кошти на який виділяються відповідно до окремої бюджетної програми. Розпорядниками коштів фонду є бюджетні установи, що належать до сфери його управління і виконують роботи та

заходи з поводження з радіоактивними відходами, а одержувачами коштів фонду є суб'єкти господарювання, що належать до сфери управління Державного агентства України з управління зоною відчуження.

Джерелами формування фонду є: 1) надходження, визначені п. 7-4 ч. 3 ст. 29 БК України; 2) інші надходження, передбачені законом. Кошти Фонду спрямовуються на фінансове забезпечення бюджетних програм, у межах яких виконуються роботи з проектування, будівництва, введення в експлуатацію, експлуатації, зняття з експлуатації або закриття об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які передані ліцензіатами у власність держави, включаючи сховища для довготривалого зберігання/захоронення радіоактивних відходів, які утворилися після переробки відпрацьованого ядерного палива українських атомних електростанцій, та здійснюються інші заходи, пов'язані з поводженням з радіоактивними відходами, які передані ліцензіатами у власність держави.

Ознайомтесь із Порядком використання коштів Державного фонду поводження з радіоактивними відходами, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 р. № 330, а також із Порядком державного фінансування капітального будівництва, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1764.

Кошти фонду спрямовуються на: 1) проектування, будівництва, прийняття в експлуатацію, експлуатації, ремонту, реконструкції комплексу виробництв із дезактивації, перевезення, переробки, зберігання та захоронення радіоактивних відходів та об'єктів інфраструктури, що з ним пов'язані; 2) проектування, будівництва, введення в експлуатацію, експлуатації, зняття з експлуатації або закриття (консервації), ремонту, реконструкції сховищ радіоактивних відходів, вилучення радіоактивних відходів з аварійних, законсервованих, а також діючих сховищ і пунктів тимчасового зберігання та перевезення їх у сховища, які розташовані у зоні відчуження; та інші напрями.

Державний фонд розвитку водного господарства утворюється у складі спеціального фонду Державного бюджету України відповідно до ст. 24⁴ БК України; на його функціонування спрямовуються кошти Державного бюджету України відповідно до цільової програми. Головним розпорядником бюджетних коштів, що виділяються на функціонування фонду, є Міндовкілля, відповідальний виконавець бюджетної програми – Держводагентство, розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня є Держводагентство, бюджетні установи та організації, що належать до сфери його управління, а одержувачами бюджетних коштів є державні підприємства, що належать до сфери управління Держводагентства. Розподіл (перерозподіл) бюджетних коштів між адміністративно-територіальними одиницями у розрізі розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів здійснюється відповідно до плану заходів з першочергового забезпечення сільських населених пунктів централізованим водопостачанням (далі – план заходів). Для розгляду пропозицій щодо формування плану заходів, Держводагентство утворює комісію із залученням представників Міндовкілля та затверджує її персональний склад.

Джерела формування державного фонду розвитку водного господарства:

1) доходи державного бюджету, визначені п. 13³ ч. 3 ст. 29 БК України;

2) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Кошти державного фонду розвитку водного господарства спрямовуються на фінансове забезпечення заходів з:

- 1) експлуатації водогосподарського комплексу;
- 2) будівництва та реконструкції меліоративних систем;
- 3) захисту від шкідливої дії вод сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь;
- 4) централізованого водопостачання сільських населених пунктів, які користуються привізною водою;
- 5) модернізації та розвитку водогосподарського комплексу.

Проаналізуйте Порядок використання коштів державного фонду розвитку водного господарства, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2018 р. № 401.

Державний фонд декарбонізації та енергоефективної трансформації (ст. 24⁶ БК України) – створюється у складі спеціального фонду Державного бюджету України.

Джерела формування державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації:

1) доходи державного бюджету, визначені п. 7-5 ч. 3 ст. 29 БК України;

2) державні запозичення, залучені для реалізації інвестиційних проектів у сфері енергоефективності, збільшення використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива і скорочення викидів вуглецю;

3) інші надходження, визначені законом про Державний бюджет України.

Кошти державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації спрямовуються на:

1) фінансове забезпечення заходів та державних цільових програм у сфері енергоефективності, збільшення використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива і скорочення викидів вуглецю;

2) фінансове забезпечення компенсації, відшкодування, здешевлення зобов'язань фізичних та юридичних осіб за кредитними та лізинговими договорами, які укладені для реалізації енергоефективних заходів, впровадження енергосервісу, збільшення використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива і скорочення викидів вуглецю;

3) виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, отриманими державою на реалізацію інвестиційних проектів у сфері енергоефективності, збільшення використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива і скорочення викидів вуглецю.

Порядок використання коштів державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації затверджується Кабінетом Міністрів України.

7.3. Правовий режим державних цільових фондів пенсійного та соціального страхування і захисту

Особливості цільових фондів пенсійного та соціального страхування і захисту. Пенсійний фонд України. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю.

Засади розмежування фондів коштів (страхових фондів), що утворюються державою у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, закріплені в Законі України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР (далі – Закон № 16).

Страхові фонди є органами, які здійснюють керівництво та управління за визначеними законом видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, провадять акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечують фінансування виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та здійснюють інші функції згідно з затвердженими статутами (ст. 14 Закону № 16).

У ст. 6 Закону № 16 встановлено, що **страховиками є цільові страхові фонди, зокрема із:**

- ✓ пенсійного страхування (нині – Пенсійний фонд України);
- ✓ страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (нині – Пенсійний фонд України);
- ✓ страхування на випадок безробіття (нині – Фонд соціального страхування на випадок безробіття, коштами якого управляють центри зайнятості).

Кошти цільових страхових фондів відповідно до ст. 14 Закону № 16 не включаються до складу Державного бюджету України.

Цільові страхові фонди беруть на себе зобов'язання щодо надання застрахованим особам матеріального забезпечення і соціальних послуг при настанні страхових випадків, а об'єктом загальнообов'язкового державного соціального страхування є страховий випадок, із настанням якого у застрахованої особи (члена її сім'ї, іншої особи) виникає право на отримання матеріального забезпечення та соціальних послуг, передбачених ст. 25 Закону № 16.

Взяття на облік страхувальників, забезпечення збору та обліку страхових коштів, контроль за повнотою та своєчасністю їх сплати, ведення Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, у тому числі персоніфікованого обліку відомостей про застрахованих осіб, здійснюють податкові органи та Пенсійний фонд України в межах компетенції, визначеної законом.

Усі застраховані громадяни є членами відповідних страхових фондів залежно від виду соціального страхування. Особи, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, одержують свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке є єдиним для всіх видів страхування та документом суворої звітності.

Громадяни України, які працюють за межами території України та не застраховані в системі соціального страхування країни, в якій вони перебувають, мають право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням в Україні за умови сплати страхових внесків, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Страховий стаж – це період (строк), протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню та сплачуються внески (нею, роботодавцем) на страхування, якщо інше не передбачено законодавством. Особливості обчислення страхового стажу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування визначаються законом (ст. 8 Закону № 16).

Склад коштів фондів соціального страхування (кошти загальнообов'язкового державного соціального страхування):

- ✓ страхові внески;
- ✓ бюджетні надходження та кошти з інших джерел, що надходять для здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування відповідно до закону (див. п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про відкритість використання публічних коштів»).

Страхові внески на сьогодні включають низку платежів, основними серед яких є кошти єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ), а тому часто як тотожне йому в законодавстві вживається поняття «страхові кошти».

Проаналізуйте визначення понять «страхові внески», що закріплені в ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та у ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Страхові кошти (ЄСВ), акумульовані на централізованих рахунках податкових органів, відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціального страхування» від 08.07.2010 р. автоматично відповідно до визначених законом пропорцій, перераховуються *на централізовані рахунки Пенсійного фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування*, а з дня набрання чинності законом про запровадження перерахування страхових внесків до Накопичувального фонду (п. 1 Розділу XV Закону № 1058) будуть зараховуватися і *на рахунки Накопичувального пенсійного фонду та недержавних пенсійних фондів* (у випадках, передбачених законом).

Проаналізуйте правові основи створення та функціонування Накопичувального пенсійного фонду.

Ознайомтесь із науковою працею: Якимчук Н.Я. Фінансово-правовий статус Пенсійного фонду України напередодні перетворення. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Випуск 1. С. 88–94.

Оскільки накопичувальна система пенсійного страхування ще не запроваджена, на сьогодні страхові кошти акумулюються до Пенсійного фонду України та до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Казначейство здійснює розподіл коштів єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ), з урахуванням пропорцій, визначених законодавством, та використанням засобів програмного забезпечення, які автоматично перераховуються на окремі рахунки Пенсійного фонду України для їх обліку, відкриті в Казначействі, з подальшим їх спрямуванням цього ж дня на видаткові рахунки Пенсійного фонду України для здійснення відповідних виплат.

Ознайомтесь із постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження пропорцій розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 26.11.2014 р. № 675 та із Положенням про рух коштів єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 12.02.2016 р. № 54.

Пенсійний фонд України

Пенсійний фонд України, з одного боку, є суб'єктом – органом державної влади, а з іншого – цільовим державним фондом коштів, які спрямовують на реалізацію державою функції пенсійного забезпечення.

Відповідно до ч. 1 ст. 58 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV (далі – Закон № 1058), **Пенсійний фонд є органом, який здійснює керівництво та управління:**

- ✓ солідарною системою;
- ✓ загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням;

✓ забезпечує збирання, акумуляцію та облік страхових внесків;

✓ призначає пенсії та готує документи для її виплати;

✓ забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування виплати пенсій, допомоги на поховання, виплат за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування;

✓ здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду;

✓ вирішує питання, пов'язані з веденням обліку пенсійних активів застрахованих осіб на накопичувальних пенсійних рахунках;

✓ здійснює адміністративне управління Накопичувальним фондом, соціальні та інші виплати, передбачені законодавством України, та інші функції, передбачені цим Законом, Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та статутом Пенсійного фонду.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» уповноваженим органом управління в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку є Пенсійний фонд України.

Також у п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» закріплене повноваження Пенсійного фонду України вести реєстр застрахованих осіб Державного реєстру та виконувати інші функції, передбачені законом.

Пенсійний фонд України у своїй діяльності керується:

1) Конституцією України (ст. ст. 19, 46, 67, 92 та ін.);

2) законами України:

✓ «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР (Закон № 16);

✓ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;

✓ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» 23.09.1999 р. № 1105-XIV (Закон № 1105);

✓ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI;

3) указами Президента України;

4) постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України;

5) актами Кабінету Міністрів України (зокрема, Положенням про Пенсійний фонд України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 р. № 280 (Положення № 280).

Діяльність Пенсійного фонду України спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню.

Ознайомтесь із Положенням про Пенсійний фонд України та проаналізуйте сучасний стан виконання завдань Пенсійного фонду України.

Органи управління Пенсійного фонду України:

1) *правління* – покликане забезпечувати організаційну складову роботи Фонду. Постановами Правління Пенсійного фонду України визначено процедурні моменти як звернення до Фонду, з метою призначення, перерахунку пенсійних та інших виплат, так і порядок, методика розгляду таких звернень;

2) *виконавча дирекція* – є постійно діючим виконавчим органом, що організовує та забезпечує виконання рішень правління, діє від імені Пенсійного фонду України в межах та в порядку, що визначаються його статутом та Положенням про виконавчу дирекцію Пенсійного фонду, є підзвітною правлінню Пенсійного фонду України.

Згідно з п. 7 Положення № 280 Пенсійний фонд України здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи. Система територіальних органів, яку утворюють Головні управління Пенсійного фонду України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі разом з управліннями Фонду в районах, містах, районах у містах, а також об'єднаними управліннями, має чітко

виражену «ієрархічну структуру»: Фонд → головне управління Фонду → управління Фонду.

Кошти Пенсійного фонду не включаються до складу Державного бюджету України.

Бюджет Пенсійного фонду України – це план утворення і використання цільового страхового фонду, що формується за рахунок надходжень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та надходжень з інших джерел, визначених Законом.

Його бюджетний цикл складає такі стадії:

1) складання проекту бюджету Пенсійного фонду України (з урахуванням щорічних актуарних розрахунків) – розроблення проекту бюджету та подання його Міністрові соціальної політики (відповідно до ч. 2 ст. 64 Закону № 1058 – до 1 серпня), подання Кабінетом Міністрів України проекту бюджету Пенсійного фонду України на плановий рік Верховній Раді України та Президенту України не пізніше 15 вересня року, що передує плановому (пп. 1 п. 14 Розділу VI БК України);

2) розгляд та затвердження: 1) розгляд та погодження Міністерством соціальної політики проекту бюджету Пенсійного фонду України та подання його на затвердження до Кабінету Міністрів України (не пізніше 10 грудня року, що передує плановому – ч. 2 ст. 71 Закону № 1058); затвердження бюджету Пенсійного фонду України Кабінетом Міністрів України протягом місяця з дня набрання чинності законом про Державний бюджет України (пп. 1-1 п. 14 Розділу VI БК України);

3) виконання бюджету Пенсійного фонду України, яке забезпечується Головою Правління, шляхом ефективного розподілу фінансових ресурсів для пенсійного забезпечення, здійснення страхових виплат та надання соціальних послуг відповідно до закону; забезпечення своєчасного та у повному обсязі фінансування виплати пенсій, допомоги на поховання та інших виплат і соціальних послуг, які згідно із законодавством проводяться за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел, визначених законодавством;

4) складання Виконавчою дирекцією звіту про виконання бюджету Пенсійного фонду України (п. 1 ч. 2 ст. 64 Закону № 1058) та подання його до Правління Пенсійного фонду України, яке його затверджує і протягом 10 робочих днів подає до Наглядової ради Пенсійного фонду та до Кабінету Міністрів України (п. 1 ч. 1 ст. 61 Закону № 1058).

Джерела формування коштів Пенсійного фонду України (ст. 72 Закону № 1058):

1) надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичне страхування у розмірах, визначених законом, окрім частини страхових внесків, що спрямовується до накопичувальної системи пенсійного страхування;

2) інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах;

3) кошти державного бюджету та цільових фондів, що перераховуються до Пенсійного фонду у випадках, передбачених цим Законом;

3⁻¹) кошти, сплачені виконавчій дирекції Пенсійного фонду за надання послуг з адміністрування Накопичувального фонду та послуг недержавним пенсійним фондам – суб'єктам другого рівня системи пенсійного забезпечення;

4) суми від фінансових санкцій та пені (крім сум пені, сплачених роботодавцем за несвоєчасне перерахування з його вини сум страхових внесків застрахованої особи до накопичувальної системи пенсійного страхування), застосованих відповідно до цього Закону та інших законів до юридичних та фізичних осіб за порушення встановленого порядку нарахування, обчислення і сплати страхових внесків та використання коштів Пенсійного фонду, а також суми адміністративних стягнень, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за такі порушення;

5) суми не прийнятих до зарахування витрат страхувальника за соціальним страхуванням;

6) капіталізовані платежі, що надійшли у випадках ліквідації страхувальників у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

7) доходи від реалізації майна, придбаного за рахунок коштів Фонду;

8) благодійні внески юридичних та фізичних осіб;

9) добровільні внески;

10) інші надходження відповідно до законодавства.

Кошти Пенсійного фонду відповідно до ч. 2 ст. 76 Закону № 1058 зараховуються на єдиний рахунок Пенсійного фонду і зберігаються на окремих рахунках територіальних органів Пенсійного фонду в уповноваженому банку.

Проаналізуйте бюджет Пенсійного фонду України на поточний рік, а також ознайомтесь зі звітом про виконання бюджету Фонду, визначте, які виникають проблеми з його виконанням.

Відповідно до пп. 2 п. 14 Розділу VI БК України кошти фондів загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування обслуговуються органами Казначейства України. Відповідно до Положення про Пенсійний фонд України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 р. № 280, Пенсійний фонд України має рахунки в органах Державної казначейської служби України та уповноважених банках.

Ознайомтесь із Порядком казначейського обслуговування коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2022 р. № 1465 (Положення № 1465), а також із Порядком казначейського обслуговування небюджетних рахунків клієнтів, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 21.07.2014 р. № 770.

Напрями використання коштів Пенсійного фонду України (ст. 72¹ Закону № 1058):

1) виплата пенсій, передбачених Законом;

1⁻¹) здійснення страхових виплат та фінансування заходів з профілактики страхових випадків, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»);

2) надання соціальних послуг, передбачених законами України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;

3) фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду України;

4) оплата послуг з виплати та доставки пенсій;

5) формування резерву коштів Пенсійного фонду України.

Казначейство України за погодженням з Міністерством фінансів України, має право залучати на поворотній основі кошти єдиного казначейського рахунку для покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України (ч. 4 ст. 43 БК України).

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. № 1533-III (далі – Закон № 1533) Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття створено для управління страхуванням на випадок безробіття, акумуляції страхових внесків, контролю за використанням коштів, виплати забезпечення та надання соціальних послуг, здійснення інших функцій згідно із цим Законом і статутом Фонду.

Ознайомтесь зі статутом Фонду.

Фонд є цільовим централізованим страховим фондом, який у своїй діяльності співпрацює з іншими страховими фондами, що

здійснюють загальнообов'язкове державне соціальне страхування, у проведенні заходів, пов'язаних з виплатою забезпечення та наданням соціальних послуг, і має право в кожному конкретному разі приймати спільні рішення щодо фінансування цих заходів (ч. 1 ст. 20 Закону № 1533).

Кошти Фонду не включаються до складу Державного бюджету України (ч. 5 ст. 8 Закону № 1533).

Управління Фондом здійснюють правління Фонду та виконавча дирекція Фонду.

Правління Фонду складається з представників від держави, застрахованих осіб та роботодавців, які виконують свої обов'язки на громадських засадах.

Відповідно до п. 2 Розділу VIII Закону № 1533 та Статуту функції виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, які здійснювалися органами державної служби зайнятості, починаючи з 2013 р., покладаються на органи державної служби зайнятості, систему яких складають Державний центр зайнятості Міністерства праці та соціальної політики України, центр зайнятості АРК, обласні, Київський і Севастопольський міські, районні, міськрайонні, міські та районні у містах центри зайнятості.

Центральним органом виконавчої дирекції в системі робочих органів виконавчої дирекції Фонду є Державний центр зайнятості Міністерства праці та соціальної політики України, який забезпечує виконання та практичну реалізацію рішень правління, забезпечує належне використання коштів Фонду в межах затверджених видатків бюджету, майна та матеріальних цінностей, що закріплене за Державним центром зайнятості на праві оперативного управління. Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. № 5067-VI (Закон № 5067) фінансування діяльності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції та виконання ним функцій, передбачених цим Законом та Законом № 1533, здійснюється за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового

державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Опрацюйте положення Закону № 5067 і з'ясуйте, надання яких видів соціальних послуг у сфері зайнятості та виплата компенсацій здійснюються за рахунок коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття. Також ознайомтесь із Положенням про Державну службу зайнятості, яке затверджене наказом Міністерства розвитку, економіки, торгівлі та сільського господарства України від 16.12.2020 р. № 2663 (далі – Положення № 2663).

Функції робочих органів виконавчої дирекції Фонду покладаються на центр зайнятості АРК, обласні, Київський і Севастопольський міські, районні, міськрайонні, міські та районні у містах центри зайнятості.

Основні напрями діяльності Фонду:

✓ управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття;

✓ акумуляція надходжень від сплати єдиного внеску, фінансових санкцій відповідно до Закону України «Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»;

✓ контроль за надходженням страхових внесків відповідно до закону;

✓ контроль за використанням коштів;

✓ виплата матеріального забезпечення та надання соціальних послуг.

До коштів страхування на випадок безробіття застосовується казначейське обслуговування в порядку, передбаченому для обслуговування Державного бюджету України ч. 5 ст. 16 Закону № 1533; у пп. 2 п. 14 Розділу VI БК України закріплено, що кошти Фонду обслуговуються органами Казначейства України. Порядок казначейського обслуговування коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2022 р. № 1465.

Бюджет Фонду соціального страхування на випадок безробіття – це план формування фінансових ресурсів за

рахунок частки єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших не заборонених законом надходжень, та їх використання для забезпечення виконання завдань і функцій, передбачених законами України.

Стадії бюджетного циклу Фонду:

1) підготовка Виконавчою дирекцією Фонду проекту бюджету (п. 16 Статуту Фонду); забезпечення Кабінетом Міністрів України подання проектів бюджету та кошторису Фонду на плановий рік Верховній Раді України та Президенту України не пізніше 15 вересня року, що передує плановому;

2) схвалення Правлінням проекту річного бюджету Фонду та подання його в установленому порядку центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері праці, трудових відносин та зайнятості населення, для внесення на затвердження Кабінету Міністрів України (ч. 1 ст. 11 Закону № 1533), затвердження бюджету Урядом протягом місяця з дня набрання чинності законом про Державний бюджет України (п. 3-3 Розділу VIII Закону № 1533, норми БК України);

3) здійснення виконавчою дирекцією фонду (Державною службою зайнятості України) оперативного розпорядження фінансовими ресурсами Фонду в межах затвердженого бюджету та забезпечення цільового використання коштів відповідно до затвердженого бюджету Фонду та затвердженого порядку використання коштів з окремих видатків бюджету Фонду;

4) підготовка виконавчою дирекцією фонду проекту звіту про виконання бюджету Фонду (п. 16 Статуту Фонду), його заслуховування (ч. 1 ст. 11 Закону № 1533) та затвердження Правлінням Фонду (п. 24 Статуту).

Бюджет Фонду, зміни до нього, звіт про виконання бюджету Фонду в розрізі статей витрат протягом п'яти робочих днів після їх затвердження підлягають обов'язковому оприлюдненню на офіційній веб-сторінці Фонду і протягом двох тижнів – обов'язковій публікації в офіційних друкованих виданнях Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. Інформація про час і місце публічного представлення звіту

оприлюднюється разом із звітом про виконання бюджету Фонду (ч. 3 ст. 34 Закону № 1533).

Джерела формування коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття (ч. 2 ст. 16 Закону № 1533):

1) *страхові внески страхувальників* – роботодавців, застрахованих осіб, що сплачуються на умовах і в порядку, передбачених цим Законом та іншими законодавчими актами у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, зокрема Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р.;

2) *кошти державного бюджету*, що спрямовуються до Фонду у випадках, установлених законом;

3) *суми фінансових санкцій*, застосованих відповідно до цього Закону та Закону України «Про зайнятість населення», інших законів до підприємств, установ, організацій та фізичних осіб за порушення встановленого порядку сплати страхових внесків та використання коштів Фонду, недотримання законодавства про зайнятість населення, а також суми адміністративних штрафів, накладених відповідно до закону на посадових осіб та громадян за такі порушення;

4) *доходи від розміщення тимчасово вільних коштів*, у тому числі резерву коштів Фонду;

5) *благодійні внески підприємств, установ, організацій та фізичних осіб*;

6) *інші надходження* відповідно до законодавства України.

Напрями використання коштів Фондом (ст. 16 та ст. 17 Закону № 1533):

✓ *виплата забезпечення та надання соціальних послуг*, передбачених ст. 7 Закону № 1533, та фінансування заходів, передбачених ст. 7¹ цього Закону. Видатки бюджету Фонду щодо забезпечення виплати допомоги з безробіття є захищеними. Фінансування цих видатків проводиться у першочерговому порядку;

✓ *здійснення заходів* відповідно до Закону України «Про зайнятість населення»;

✓ фінансування витрат Пенсійного фонду України, пов'язаних із достроковим виходом на пенсію осіб, зазначених у ч. 2 ст. 20 Закону № 1533 та ст. 49 Закону України «Про зайнятість населення»;

✓ фінансування витрат на утримання та забезпечення діяльності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, його територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, матеріальне та соціально-побутове забезпечення його працівників; організацію роботи правління Фонду, розвиток та функціонування Єдиної інформаційно-аналітичної системи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції;

✓ створення резерву коштів Фонду.

Пріоритетність проведення платежів за рахунок коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття закріплена в пп. 2 п. 14 розділу VI БК України, а саме вони здійснюються в такій черговості: 1) соціальні виплати застрахованим особам (членам їхніх сімей, іншим особам), у яких виникає право на отримання соціального забезпечення, визначеного законодавством; 2) оплата праці працівників Фонду, нарахування на оплату праці, оплата комунальних послуг та енергоносіїв; 3) інші платежі.

Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю був утворений з метою фінансового забезпечення заходів щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні та забезпечення в межах своїх повноважень реалізації заходів щодо зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, зокрема створення робочих місць. Він запроваджений постановою Кабінету Міністрів Української РСР «Про створення Фонду Української РСР соціального захисту інвалідів» від 18.07.1991 р. № 92. У 2021 р. відбулась реорганізація Фонду соціального захисту інвалідів у бюджетну установу Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю шляхом перетворення з віднесенням її до сфери управління Міністерства соціальної політики.

На сьогодні Фонд функціонує відповідно до ст. ст. 10, 11 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 р., Положення про Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю, яке затверджене наказом Міністерства соціальної політики України від 14.04.2011 р. № 129 (в редакції на 19.07.2021 р.), враховуючи положення постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю» від 19.01.2011 р. № 49.

Проаналізуйте сучасні проблеми діяльності Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю, зважаючи на зростання виплат з Фонду, у зв'язку із веденням режиму воєнного стану в Україні.

7.4. Цільові державні фонди в економічній, науковій та культурній сферах

Кошти Національного банку України. Золотовалютний резерв. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Державний фонд сприяння молодіжному будівництву. Державна інноваційна фінансово-кредитна установа. Фонди підтримки підприємництва. Національний фонд досліджень України. Український культурний фонд.

Кошти Національного банку України

Правовий статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації НБУ визначають, зокрема, Конституція України, Закон України «Про Національний банк України» від 20.06.1999 р. № 679-XIV (далі – Закон № 679).

НБУ має статутний капітал, який відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національний банк України» є державною власністю і його розмір становить 10 млн. грн. Розмір статутного капіталу може бути збільшений за рішенням Ради НБУ. У 2007 р. розмір статутного капіталу НБУ збільшено до 100 млн. грн.

НБУ здійснює витрати за рахунок власних доходів, а у визначених Законом випадках – також за рахунок коштів Державного бюджету України.

Також НБУ забезпечує управління золотовалютним резервом, здійснюючи його розміщення у міжнародно визнані

резервні активи за діючими на ринку ставками, у тому числі від'ємними (ст. 28 Закону № 679).

Золотовалютний резерв – резерви України, відображені у балансі НБУ, що включають в себе активи, визнані світовим співтовариством як міжнародні і призначені для міжнародних розрахунків. НБУ забезпечує накопичення та зберігання золотовалютного резерву та здійснення операцій із золотовалютним резервом та банківськими металами.

Золотовалютний резерв може включати такі міжнародно визнані резервні активи (ст. 47 Закону № 679):

- ✓ монетарне золото;
- ✓ спеціальні права запозичення;
- ✓ резервна позиція в МВФ;
- ✓ іноземна валюта у вигляді банкнот та монет або кошти на рахунках за кордоном;
- ✓ цінні папери (крім акцій), що оплачуються в іноземній валюті;
- ✓ будь-які інші міжнародно визнані резервні активи за умови забезпечення їх надійності та ліквідності.

НБУ розміщує золотовалютний резерв самостійно або через уповноважені ним юридичні особи, що надають фінансові послуги на міжнародних ринках (п. 8 ч. 1 ст. 42 Закону № 679). Інша їх назва – міжнародні резерви (див. п. 5 Положення про політику управління міжнародними (золотовалютними) резервами України, яке затверджене рішенням Правління НБУ від 26.04.2018 р. № 229-рш).

Шляхи поповнення золотовалютного резерву НБУ (ст. 48 Закону № 679):

- ✓ купівля монетарного золота та іноземної валюти;
- ✓ отримання доходів в іноземній валюті та монетарному золоті;
- ✓ залучення НБУ валютних коштів від міжнародних фінансових організацій, центральних банків іноземних держав та інших кредиторів;
- ✓ отримання монетарного золота від операцій з банківськими та дорогоцінними металами.

Напрями використання золотовалютного резерву (ч. 2 ст. 48 Закону № 3679):

1) продаж валюти на фінансових ринках для проведення грошово-кредитної політики, включаючи політику обмінного курсу;

2) витрати з операцій із забезпечення діяльності НБУ в межах сум, передбачених кошторисом адміністративних витрат НБУ, та витрати, пов'язані з виробничою діяльністю Банкотно-монетного двору;

2¹) витрати з операцій із золотовалютним резервом та із забезпечення виконання НБУ його функцій;

3) повернення валютних коштів міжнародним фінансовим організаціям, центральним банкам іноземних держав та іншим кредиторам, включаючи відсотки за користування такими коштами та інші обов'язкові нарахування;

4) участь у формуванні капіталу і діяльності міжнародних організацій відповідно до ст. 43 Закону;

5) забезпечення виконання зобов'язань за власними операціями НБУ, у тому числі з деривативними фінансовими інструментами, операціями «репо» з міжнародно визнаними резервними активами.

Не допускається використання золотовалютного резерву для:

1) надання кредитів, гарантій та інших зобов'язань резидентам;

2) надання гарантій нерезидентам, крім використання їх для забезпечення виконання зобов'язань за власними операціями НБУ;

3) забезпечення виконання зобов'язань за операціями третіх осіб.

Також НБУ не має права: 1) надавати кредити в національній та іноземній валюті, як прямо, так і опосередковано через державну установу, іншу юридичну особу, майно якої перебуває у державній власності, на фінансування Державного бюджету України; 2) купувати на первинному ринку цінні папери, емітовані Кабінетом Міністрів України, державною

установою, іншою юридичною особою, майно якої перебуває у державній власності (ст. 54 Закону № 679).

Національний банк створює *загальні резерви* (використовуються на покриття його збитків), а також *резерв переоцінки* (використовується на покриття нереалізованих витрат). У разі недостатності коштів загальних резервів, перевищення витрат НБУ над його доходами компенсується за рахунок коштів Державного бюджету України наступного за звітним року (ст. 5 Закону № 679).

НБУ є також зберігачем *державного золотого запасу*, а також дорогоцінних металів, дорогоцінних каменів, інших коштовностей (ст. 49 Закону № 679). Правовий режим золотого запасу України врегульовано також ст. 8 Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997 р.

Золотий запас України створюється НБУ і є державною власністю. Управління золотим запасом України здійснюється НБУ у межах повноважень, визначених законодавством.

Золотий запас України зберігається у Державній скарбниці НБУ та на металевих рахунках, відкритих НБУ у центральних банках інших країн та комерційних банках, в тому числі в іноземних.

НБУ організовує діяльність Державної скарбниці України, що функціонує як державне унітарне підприємство, підпорядковане НБУ.

Золотий запас формується шляхом закупівлі афінованого золота в зливках у фізичних та юридичних осіб, резидентів та нерезидентів за рахунок коштів НБУ. При цьому, афіновані дорогоцінні метали в установленому законодавством України порядку закуповуються, в тому числі і за кордоном, у Державний фонд дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України за рахунок коштів державного бюджету і в Державну скарбницю – за рахунок коштів НБУ.

НБУ щорічно інформує Президента України та Верховну Раду України про стан накопичення та використання золотого запасу.

Проаналізуйте сучасний стан золотовалютних резервів та золотий запас України.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб – установа, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків у випадках, встановлених Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452-VI (Закон № 4452).

Основним завданням Фонду є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, виведення неплатоспроможних банків з ринку та здійснення ліквідації банків.

Відповідно до ст. 4 Закону № 4452 Фонд, зокрема, акумулює кошти, отримані з джерел, визначених ст. 19 цього Закону, здійснює контроль за повнотою і своєчасністю перерахування зборів кожним учасником Фонду, а також інвестує кошти Фонду в державні цінні папери України та облігації міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України.

Згідно із ст. 20 Закону № 4452 Фонд є єдиним розпорядником коштів, акумульованих у процесі його діяльності, а кошти Фонду не включаються до Державного бюджету України, не підлягають вилученню.

Джерела формування коштів фонду (ст. 19 Закону № 4452):

- 1) початкові збори з учасників Фонду (ст. 21 Закону);
- 2) регулярні збори з учасників Фонду (ст. 22 Закону);
- 3) спеціальний збір до Фонду (ст. 23 Закону);
- 4) доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України, та облігації міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України;
- 5) кошти, залучені Фондом, шляхом емісії корпоративних облігацій та/або видачі векселів Фонду;
- 6) доходи, одержані у вигляді процентів, нарахованих НБУ за залишками коштів на рахунках Фонду, відкритих у НБУ;

- 7) кредити, залучені від НБУ у визначених випадках;
- 8) неустойка (штрафи, пеня), що стягується відповідно до Закону (див., наприклад, ст. 24);
- 9) кошти, що були внесені НБУ в розмірі 20 млн грн на день створення Фонду;
- 10) кошти з Державного бюджету України (у тому числі облігації внутрішньої державної позики), надання яких урегульоване зокрема ст. 25 Закону № 4452;
- 11) благодійні внески, гранти, технічна допомога у грошовій або не грошовій формі, у тому числі від іноземних осіб;
- 12) кредити, залучені від небанківських фінансових установ та іноземних кредиторів;
- 13) кошти, отримані від виконання заходів, передбачених планом урегулювання, зокрема від продажу неплатоспроможного банку або перехідного банку, ліквідації банку;
- 14) доходи, отримані від надання Фондом фінансової підтримки у вигляді позики приймаючому або перехідному банку;
- 15) доходи, отримані від надання кредиту перехідному банку відповідно до ч. 12 ст. 41¹ цього Закону;
- 16) гарантійні внески, перераховані учасниками відкритого конкурсу у випадках, передбачених цим Законом;
- 17) кошти, одержані від управління майном Фонду (у тому числі від відчуження, оренди тощо);
- 18) кошти, що надійшли від банків, процедура тимчасової адміністрації або ліквідації яких здійснюється Фондом, у межах затверджених кошторисів витрат, на відшкодування витрат, понесених Фондом на виведення їх з ринку.

Кошти Фонду можуть формуватися з інших джерел, не заборонених законодавством України.

Однією з основних функцій Фонду є здійснення заходів щодо організації виплат відшкодувань за вкладками у визначені законодавством строки.

Цілі, на які використовуватимуться кошти Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, закріплені у ч. 2 ст. 20 Закону № 4452. Проаналізуйте сучасні приклади таких цілей.

Сума граничного розміру відшкодування коштів за вкладами не може бути меншою 200 000 грн. Виконання зобов'язань Фонду перед вкладниками здійснюється Фондом з дотриманням вимог щодо найменших витрат Фонду та збитків для вкладників у спосіб, визначений Законом, у тому числі шляхом передачі активів і зобов'язань банку приймаючому або перехідному банку, продажу банку, створення перехідного банку протягом дії тимчасової адміністрації або виплати відшкодування вкладникам у встановлений строк (ч. 1 ст. 26 Закону № 4452).

Державні цільові фонди економічного характеру можуть бути утворені і у формі некомерційних фінансових установ.

Державний фонд сприяння молодіжному будівництву
Державний фонд сприяння молодіжному будівництву, що створений для реалізації державної житлової політики, яка використовує кошти державного, місцевих бюджетів та інших джерел, виділені для надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла. Державний фонд сприяння молодіжному будівництву є державною спеціалізованою фінансовою установою, яка утворена з метою реалізації державної житлової політики, яка використовує кошти державного, місцевих бюджетів та інших джерел, виділені для надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла. Його засновником є держава в особі Кабінету Міністрів України, взаємодія з яким урегульована Статутом Державної спеціалізованої фінансової установи «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву». У статуті також закріплено джерела формування коштів Фонду. Уповноваженим органом управління Фонду є Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Бюджетні призначення на виконання програми надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла встановлюються: 1) законом про Державний бюджет України; 2) рішеннями про місцеві бюджети на відповідний рік.

Регіональні управління Фонду проводять розрахунки необхідного обсягу коштів для надання кредитів та на витрати, пов'язані з їх наданням та обслуговуванням за рахунок місцевих бюджетів та в установленому порядку подають зазначені розрахунки Міністерству фінансів АРК, фінансовим органам обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій. Кредитні договори укладаються регіональними управліннями Фонду з кандидатами в межах обсягів кредитних ресурсів, розподілених управлінням Фонду, після фактичного перерахування коштів на відповідні рахунки регіональних управлінь Фонду.

Кошти Фонду спрямовуються на виконання довгострокових програм кредитування сімей та одиноких громадян для будівництва і придбання житла, надання часткової компенсації, поточні та капітальні видатки Фонду, його регіональних управлінь і консультаційних центрів згідно із законодавством, а також на розроблення та підтримку поточних і перспективних програм діяльності Фонду.

Детальніше ці питання розглядаються у межах теми «Бюджетно-кредитні відносини».

Державна інноваційна фінансово-кредитна установа

Для здійснення фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності, Кабінет Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, створює спеціалізовані державні небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи (ст. 19 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р.).

Державна інноваційна фінансово-кредитна установа – небанківська установа, утворена з метою здійснення фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності, а також залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для розвитку реального сектору економіки, підвищення вітчизняного потенціалу з експорту продукції, що виробляється на підприємствах галузей національної економіки, захисту та підтримки національного товаровиробника.

Ознайомтесь зі статутом Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15.06. 2000 р. № 979 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25.11.2020 р. № 1157).

Відповідно до ст. 19 Закону «Про інноваційну діяльність» *кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи* формуються за рахунок коштів Державного бюджету України, визначених законом про Державний бюджет України на відповідний рік, залучених згідно з чинним законодавством вітчизняних та іноземних інвестицій юридичних та фізичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України.

Основні завдання Установи:

✓ організація на конкурсних засадах відбору інноваційних та інвестиційних проектів і програм для їх фінансової підтримки;

✓ фінансування за рахунок власних та залучених коштів науково-технічних і маркетингових досліджень, конструкторсько-технологічних та інших проектних робіт, науково-технічного пошуку, а також інноваційних та інвестиційних проектів і програм, спрямованих на впровадження у виробництво прогресивних науково-технічних розробок і технологій, освоєння випуску нових видів продукції, шляхом створення нових виробництв, передачі обладнання, устаткування в оренду (лізинг) або придбання частки корпоративних прав у статутному капіталі господарських організацій, які працюють за новітніми технологіями, надання відповідно до законодавства суб'єктам господарювання кредитів, їх інвестування, провадження спільної діяльності;

✓ фінансування заходів щодо розвитку інноваційної інфраструктури;

✓ фінансування інноваційних та інвестиційних проектів і програм за рахунок коштів державного бюджету відповідно до пріоритетів інноваційного та інвестиційного розвитку національної економіки;

✓ залучення коштів, у тому числі іноземних, надання гарантій для фінансування науково-технічних і маркетингових досліджень, конструкторсько-технологічних та інших проектних робіт, науково-технічного пошуку, інноваційних та інвестиційних проектів і програм;

✓ забезпечення повернення Установі інноваційних позик, наданих ліквідованими Державним інноваційним фондом та його регіональними відділеннями, державним підприємством «Українська інноваційна фінансово-лізингова компанія» та інші.

Установа діє на принципах повної господарської самостійності та самоокупності відповідно до затверджених в установленому порядку органом управління майном річних фінансових планів, а також порядку формування і використання коштів Установи, несе відповідальність за результати своєї діяльності та виконання зобов'язань перед державним і місцевими бюджетами і партнерами.

Установа самостійно встановлює за своїми кредитними операціями відсоткові ставки, які зазначаються в кредитному договорі, залежно від кредитного ризику, попиту і пропонування на кредитному ринку, строку використання кредиту тощо, якщо інше не передбачено законодавством. Також вона має право утворювати і ліквідовувати в установленому порядку філії та представництва як на території України, так і поза її межами.

Кошти від повернення виданих Державною інноваційною фінансово-кредитною установою суб'єктам інноваційної діяльності кредитів за рахунок коштів Державного бюджету України (бюджету АРК чи із обласних і районних бюджетів) зараховуються до спеціального фонду Державного бюджету України і використовуються для надання фінансової інноваційної підтримки, якщо законом про Державний бюджет України не встановлено інше (спрямовуються на фінансування відповідних регіональних чи місцевих інноваційних програм і проектів).

Кошти Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, що формуються за рахунок добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, від власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених

законодавством України, можуть витратитися нею як на всі перераховані у ст. 17 Закону «Про інноваційну діяльність» види інвестування інноваційної діяльності, так і на інші види інвестування, передбачені Положенням.

Фонди підтримки підприємництва

Фонди підтримки підприємництва – це неприбуткові організації, основними функціями яких є сприяння реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, шляхом залучення та ефективного використання фінансових ресурсів, фінансування цільових програм та проектів.

У ст. 17 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 р. № 4618-VI (Закон № 4618) передбачено потребу утворення Українського фонду підтримки підприємництва, а також інших загальнодержавних, регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва.

На початку був утворений Німецько-Український фонд на підставі Указу Президента України від 01.06.1998 р. № 574/98 та постанови Кабінету Міністрів України від 19.04.1999 р. № 628. правонаступником усіх прав та зобов'язань Німецько-Українського фонду став *Фонд розвитку підприємництва* (ФРП).

Основна мета Фонду розвитку підприємництва (далі – ФРП) полягає у забезпеченні фінансової та іншої супровідної підтримки приватних суб'єктів мікро-, малого та середнього підприємництва (далі – ММСП) в Україні. Досягнення основної мети ФРП здійснює переважно через операції з українськими банками, небанківськими фінансовими установами та іншими постачальниками фінансових послуг або подібними установами.

Фонд розвитку підприємництва – це неприбуткова установа, тому будь-який можливий прибуток не розподіляється на користь учасника Фонду, а спрямовується на подальше кредитування ММСП. Такий статус Фонду визначений намірами забезпечити відновлюваність його коштів.

Колегіальними органами управління ФРП є його Загальні збори учасників та Рада. Головою Ради ФРП є заступник Міністра фінансів України з питань європейської інтеграції, а членами – уповноважені представники Міністерства фінансів України. Вищою посадовою особою ФРП є його Виконавчий директор, який забезпечує вирішення всіх питань поточної діяльності ФРП, представляє ФРП у взаємовідносинах з вітчизняними та іноземними установами та організаціями.

Державна установа «Офіс адміністрування проєктів міжнародного фінансового співробітництва», що підпорядковується Міністерству фінансів України, здійснює поточне управління (адміністрування) діяльністю ФРП відповідно до угоди про здійснення поточної діяльності ФРП, Статуту ФРП та відповідного рішення вищого органу управління ФРП.

Основним інструментом діяльності ФРП є кредитні програми. ФРП впроваджує свої програми за принципом фінансової установи «другого рівня», надаючи фінансові ресурси ММСП через відібрані банки-партнери. Банки-партнери надають кредити цільовим групам ММСП, які описані у програмах ФРП. Такий принцип дозволяє розподілити кредитні ризики між банками-партнерами та ФРП і охопити Програмами ФРП всі регіони країни за рахунок розвиненої філіальної мережі банків-партнерів ФРП.

Відповідно до ч. 6 ст. 19 Закону № 4618 кошти ФРП спрямовуються винятково на фінансування розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва.

Проаналізуйте такі нормативно-правові акти: 1) Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 28; 2) Порядок використання коштів державного бюджету, передбачених для забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 29; 3) Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва паливно-енергетичного комплексу, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19.06.2023 р. № 627.

Національний фонд досліджень України

Національний фонд досліджень України – створений

зокрема з метою стимулювання фундаментальних та прикладних наукових досліджень, розвитку національного дослідницького простору та його інтеграції до світового дослідницького простору, розбудови дослідницької інфраструктури в Україні. Фонд функціонує як державна бюджетна установа, створена Урядом України у 2018 р. відповідно до ст. 49 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» 26.11.2015 р. та Положення про Національний фонд досліджень України, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 04.07.2018 р. № 528. Згідно із законодавством Фонд є спеціальним інструментом реалізації державної політики, за допомогою якого здійснюється фінансування заходів, спрямованих на всебічний розвиток української науки, як основного чинника економічного зростання держави. Діяльність Фонду спрямована на створення сприятливих умов для максимальної реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності на принципах змагальності та наукового лідерства. *Фінансові ресурси Фонду формуються за рахунок:* коштів державного бюджету; добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, у тому числі нерезидентів України; інших джерел, не заборонених законодавством України. З метою забезпечення ефективного та раціонального використання бюджетних коштів, Фондом запроваджуються прозорі процедури конкурсного відбору проектів, які максимально зменшують вплив людського фактору на розподіл фінансових ресурсів, віддаючи значну частину функцій з відбору автоматизованим алгоритмам електронних інформаційних систем. *Види грантової підтримки, яка надається Національним фондом досліджень України:* 1) індивідуальні гранти; 2) колективні гранти; 3) інституційні гранти. До *основних напрямів грантової підтримки* відносяться:

- ✓ виконання наукових досліджень і розробок;
- ✓ розвиток матеріально-технічної бази наукових досліджень і розробок високого рівня;

✓ розвиток наукової співпраці, у тому числі наукова мобільність, організація, проведення та участь у конференціях, симпозіумах, спільні дослідження університетів та наукових установ тощо;

✓ наукове стажування наукових, науково-педагогічних працівників, аспірантів і докторантів, у тому числі за кордоном;

✓ створення, функціонування та розвиток дослідницької інфраструктури;

✓ трансфер знань та їх поширення;

✓ підтримка проектів молодих учених;

✓ підтримка діяльності, спрямованої на залучення учнівської та студентської молоді до наукової та науково-технічної діяльності;

✓ популяризація науки.

Проаналізуйте: Порядок формування та використання коштів Національного фонду досліджень України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 р. № 1007, та «Про затвердження Порядку надання грантової підтримки наукової і науково-технічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 776.

Український культурний фонд

Український культурний фонд – державна установа, створена у 2017 р., на підставі Закону України «Про Український культурний фонд» від 23.03.2017 р., з метою сприяння розвитку національної культури та мистецтва в державі, забезпечення сприятливих умов для розвитку інтелектуального та духовного потенціалу особистості і суспільства, широкого доступу громадян до національного культурного надбання, підтримки культурного розмаїття та інтеграції української культури у світовий культурний простір. Фонд є бюджетною установою, що виконує передбачені Законом спеціальні функції щодо сприяння національно-культурному розвитку України, його діяльність спрямовується та координується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв. Підтримка

проектів Українським культурним фондом здійснюється на конкурсних засадах.

Проаналізуйте зміст Закону України «Про Український культурний фонд» та Положення про Український культурний фонд, яке затверджене наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 29.07.2020 р. № 1990.

7.5. Місцеві цільові фонди коштів

Цільові фонди місцевих бюджетів. Цільові місцеві фонди, що діють у формі фінансових установ.

Цільові фонди місцевих бюджетів

Нині цільові фонди місцевих бюджетів включаються за доходами і видатками до відповідних місцевих бюджетів.

Відповідно до ст. 68 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 25.06.1997 р. (далі – Закон № 280/97) органи місцевого самоврядування можуть утворювати цільові фонди, які є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету. Право утворювати цільові фонди закріплене і за АРК.

Також у ч. 1 ст. 69-1 БК України закріплено, що до надходжень бюджету розвитку місцевих бюджетів, що є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету, належать: 1) надходження до цільових фондів, утворених Верховною Радою АРК та місцевими радами; 2) цільові та добровільні внески підприємств, установ, організацій і громадян до республіканського АРК та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.

Порядок формування та використання цільових фондів визначається положенням про ці фонди, що затверджується відповідною місцевою радою (ч. 2 ст. 68 Закону № 280/97).

До виняткової компетенції сільських селищних, міських рад належить прийняття рішень про утворення:

✓ цільових фондів, а також затвердження положень про ці фонди (п. 25 ч. 1 ст. 26, ст. 68 Закону № 280/97), зокрема:

- фонди охорони навколишнього природного середовища;

- фонди соціально-економічного розвитку;
- фонди відбудови населених пунктів;
- інші цільові фонди відповідних територіальних громад;
- ✓ місцевих фондів фінансової підтримки кінематографії, у тому числі програм грантової, конкурсної або позаконкурсної підтримки кінематографії, визначення умов та порядку використання цих фондів (п. 25 ч. 1 ст. 26 Закону № 280/97).

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать власні (самоврядні) повноваження із:

- ✓ утворення цільових фондів соціальної допомоги особам з інвалідністю, визначення порядку і умов витрачання коштів цих фондів (пп. 9 п. «а» ст. 27 Закону № 280/97);

- ✓ створення при загальноосвітніх навчальних закладах комунальної власності фонду загальнообов'язкового навчання за рахунок коштів місцевого бюджету, залучених з цією метою на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також коштів населення, інших джерел; контроль за використанням коштів цього фонду за призначенням (пп. 3 п. «а» ст. 32 Закону № 280/97).

Цільові місцеві фонди, що діють у формі фінансових установ

У комунальній власності також можуть перебувати банки, страхові товариства, пенсійні фонди, а також кошти, отримані від їх відчуження (ч. 1 ст. 60 Закону № 280/97). Зокрема, спадщина визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громад за місцем відкриття спадщини.

Також відповідно до ч. 2 ст. 70 Закону № 280/97 органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні банки та інші фінансово-кредитні установи, виступати гарантами кредитів підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, а також зобов'язань інших підприємств, установ та організацій у випадках, передбачених цим Законом, здійснювати розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на депозитах, з дотриманням вимог, установлених БК України.

Проаналізуйте правову природу за значення комунальних банків для розвитку територіальних громад.

Місцеві фінансово-кредитні установи можуть створюватися як комерційні та некомерційні. Некомерційні місцеві фінансові установи відповідають ознакам цільових публічних фондів коштів, оскільки відповідають ознакам публічності, виконують покладені на них завдання, а також діють в інтересах членів відповідної територіальної громади. До таких, зокрема, належить комунальне підприємство «Фонд модернізації та розвитку житлового фонду міста Києва», яке є фінансовою установою, юридичною особою публічного права, що надає за рахунок коштів Фонду позики або кредити на підставі рішення комісії виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) з відбору претендентів для їх отримання.

Знайдіть приклади та проаналізуйте діяльність місцевих фінансово-кредитних установ в Україні та за кордоном.

Література до теми 7

1. Веселий В.С. Фінансово-правове регулювання Пенсійного фонду України як державного позабюджетного фонду: дис. ... на здобуття ступеня доктора філософії 081-Право. Одеса: НУ «Одеська юридична академія», 2022. 224 с.

2. Кравченко І.О. Організація діяльності Пенсійного фонду України: монографія. Харків: Константа, 2017. 404 с.

3. Музика О.А. Правовий режим місцевих фондів коштів в Україні: у кн.: Музика О.А. Доходи місцевих бюджетів за українським законодавством: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 274–303.

4. Пришва Н.Ю. Дискусійні питання щодо правового регулювання неподаткових обов'язкових платежів до позабюджетних фондів коштів. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 5. С. 156–161.

5. Тулянцева В.А. Правове регулювання діяльності позабюджетних державних фондів в Україні: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 224 с.

6. Якимчук Н. Фінансово-правовий статус Пенсійного фонду України напередодні його перетворення. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 1. С. 88–94.

7. Якимчук Н. Зміст і стан законодавчого закріплення правової категорії «фінансові ресурси» та її елементів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2021. Вип. 4 (119). С. 123–127.

8. Якимчук Н.Я. Сучасні проблеми правового регулювання порядку відшкодування шкоди державою. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 4. С. 87–93.

РОЗДІЛ II

ПРАВО ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

(ПОГЛИБЛЕНЕ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ)

ТЕМА 8

ВІДКРИТІ ДАНІ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Веб-портал використання публічних коштів. Веб-портал «Бюджет для громадян». Веб-портал реєстру проектів міжнародних фінансових організацій. Набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних.

Громадськість давно потребувала відкритого доступу до формування та використання публічних фінансів, публічних коштів. Прийняття Законів України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р., «Про відкритість використання публічних коштів» 11.02.2015 р. створили правове підґрунтя для реалізації різних проектів у цій сфері. Йдеться про створення платформи і порталів, де викладаються відкриті дані про публічні фінанси.

Опрацюйте ці закони, а також Закон України «Про верифікацію та моніторинг державних виплат» від 03.12.2019 р. і Стратегію здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року, яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1467-р.

Портали відкритих даних про публічні фінанси об'єднані платформою E-data:

- ✓ найбільша база даних про використання коштів платників податків (<https://spending.gov.ua/>);
- ✓ найбільша база знань про бюджет (<https://openbudget.gov.ua/>);
- ✓ унікальний портал про реєстр проектів міжнародних фінансових організацій (<https://proifi.gov.ua/>).

Портали належать Міністерству фінансів України, їх адміністратором є Державна установа «Відкриті публічні фінанси», створена наказом Міністерства фінансів України від

30.01.2017 р. № 18, з метою забезпечення ефективного супроводження ІТ-проектів, що стосуються відкритих публічних фінансів. ДУ «Відкриті публічні фінанси» реалізовує концепцію ІАС «Прозорий бюджет», а також підтримує, адмініструє та супроводжує проекти у сфері відкритих даних, що передбачають упровадження програмних засобів, з використанням інструментарію управління державними фінансами та відкритих даних.

Веб-портал використання публічних коштів¹

Єдиний веб-портал використання публічних коштів (spending.gov.ua) – це офіційний інформаційний ресурс з відкритими даними про використання бюджетних коштів в Україні та найбільша база даних з публічних фінансів України. Портал розроблено на виконання вимоги Закону України «Про відкритість використання публічних коштів».

Портал надає доступ громадянам України до інформації про використання публічних коштів розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктами господарювання державної і комунальної форм власності, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування. На порталі представлено трансакції, звіти, інформацію про договори та їх виконання розпорядниками та одержувачами коштів.

Портал сприяє підвищенню прозорості бюджетних витрат, збільшенню відповідальності перед суспільством розпорядників та одержувачів бюджетних коштів на державному та місцевих рівнях.

Веб-портал бюджет для громадян²

Бюджет для громадян (openbudget.gov.ua) – це офіційний державний портал з відкритими даними про публічні фінанси: державний та місцеві бюджети. На порталі представлено глосарій бюджетних термінів, надано інформацію про бюджетний процес та його учасників, представлені показники державного та місцевих бюджетів. Цей портал призначений для

¹ Веб-портал використання публічних коштів. URL: <https://www.publicfinance.gov.ua/projects?p=spending>.

² Веб-портал бюджет для громадян. URL: <https://www.publicfinance.gov.ua/projects?p=openBudget>.

інформування в доступній формі широкого кола громадськості про бюджетну політику України.

Портал було створено за ініціативою Міністерства фінансів України у 2018 р. на виконання Концепції ІАС «Прозорий бюджет» та запиту громадськості.

Портал створює можливості для прозорого діалогу влади з громадськістю з питань планування та виконання бюджету на державному та місцевому рівнях. За допомогою візуалізації, покращується сприйняття та розуміння даних. Державний веб-портал «Бюджет для громадян» відповідає кращому міжнародному досвіду у сфері відкритості публічних фінансів.

На порталі представлено планові показники державного бюджету, доступні дані про виконання державного та всіх місцевих бюджетів (доходи, видатки, кредитування та фінансування), а також дані про державний борг.

Невід'ємною частиною порталу «Бюджет для громадян» є інструмент BOOST-аналіз – це унікальний інструмент, який розроблено за методологією Світового банку та створено для аналізу бюджетів усіх рівнів: від села до держави, в розрізі як доходів, так і видатків, який використовують аналітики та експерти. BOOST-аналіз допомагає самостійно формувати різновимірні таблиці, використовуючи дані показників бюджетів. Також цей інструмент дає змогу здійснювати глибоку аналітику бюджетної політики, аналізувати тенденції в розрізі бюджетів. Це є корисний інструмент для дослідників у сфері публічних фінансів.

Веб-портал реєстру проектів міжнародних фінансових організацій (МФО)¹

Портал реєстру проектів МФО ([proifi.gov.ua](https://www.proifi.gov.ua)) – це зручний веб-портал, який містить вичерпну інформацію у форматі відкритих даних про проекти соціального і економічного розвитку України, які реалізуються із залученням коштів міжнародних фінансових організацій; сприяє більшій прозорості у сфері публічних коштів та є важливим джерелом для громадськості та бізнесу, зокрема,

¹ Веб-портал реєстру проектів міжнародних фінансових організацій. URL: <https://www.publicfinance.gov.ua/projects?p=proifi>.

щодо розвитку регіонів. Тут викладається ключова інформація про кожен проект: мету, бенефіціара, виконавця, вартість, кредитора, динаміку використання коштів, а також проектно-тендерну документацію та договір з МФО. На порталі представлена динаміка використання коштів по роках, структури фінансування проектів за галуззю реалізації, за кредиторами та за відповідальними виконавцями.

Портал IFIs projects створений у 2019 р. на запит громадськості та відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.10.2016 р. №803-р «Про деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади».

Ознайомтесь із названими веб-порталами. Порівняйте висвітлення відкритих даних у сфері публічних фінансів в Україні та за кордоном.

Для більш поглибленого вивчення питань, пов'язаних із відкритими даними у сфері публічних фінансів, рекомендуємо пройти курс на платформі Prometheus: E-data: можливості та ефективний контроль за публічними фінансами. URL: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+EDATA101+2021_T3.

Перелік наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, міститься у Додатку до Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 835 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 407).

Література до теми 8

1. Бліщук К.М. Особливості управління публічними фінансами у воєнний період. Ефективність державного управління. 2023. № 70/71. С. 62–67.

2. Луніна І.О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання: монографія / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів, НАН України». Київ, 2020. 440 с.

3. Маслій Н.Д., Дем'янчук М.А. Фінанси публічного сектору: українські реалії та світовий досвід: навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2022. 384 с.

4. Швайко М.Л. Розвиток публічних фінансів України у сучасних умовах. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2019. № 11.

5. Публічні фінанси: транспарентність vs корупція: монографія: [за заг. редакцією д-ра екон. наук І.О. Школьник]. Суми: Видавництво «Ярославна», 2020. 208 с.

ТЕМА 9

БЮДЖЕТНО-КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ

Пільгове кредитування здобуття освіти. Надання грантів бізнесу. Державні програми доступного житла. Програми Фонду розвитку підприємництва. Програми кредитування молодіжного житлового будівництва. Кредитування бюджету. Бюджетні гранти. Позики місцевим бюджетам. Бюджетні запозичення. Державні фінансово-інвестиційні відносини.

З-поміж бюджетних правовідносин є такі, що мають ознаки кредитних відносин (зважаючи на норми цивільного та банківського законодавства), водночас кредитні кошти є бюджетними, публічними коштами; частково залучаються фінансові кошти міжнародних фінансових організацій, європейських інституцій, кошти яких також належать до публічних. Термін «бюджетно-кредитні відносини» у контексті відносин у сфері бюджетних запозичень було запроваджено О. Музикою-Стефанчук¹. На сьогодні коло цих відносин значно розширилось.

Пільгове кредитування здобуття освіти:

✓ Порядок пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 р. № 673 (назва у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 р. № 1259);

✓ наказ Міністерства освіти і науки України від 23.09.2019 р. № 1224 «Про затвердження форми угоди про надання пільгового державного кредиту для здобуття вищої освіти».

Надання грантів бізнесу:

✓ ст. 12 і ст. 16 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 р.;

✓ постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 р. № 738 «Деякі питання надання грантів бізнесу» (закріплює: Порядок надання мікрогрантів на створення або розвиток

¹ Музика-Стефанчук О.А. Органи публічної влади як суб'єкти бюджетних правовідносин: монографія. Хмельницький: ХУУП, 2011. С. 44.

власного бізнесу; Порядок надання грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства; Порядок надання грантів для створення або розвитку тепличного господарства).

Державні програми доступного житла

Ці програми дають змогу людям з відносно невисоким рівнем доходу отримувати житло в кредит з частковою компенсацією відсотків державою; є першим кроком у реалізації загальної стратегії відновлення іпотечного ринку в Україні (наприклад, програми «Доступні кредити 5–7–9 %» та «Оселя».

Порівняйте програми «Доступна іпотека 7 %» та «Оселя».

Програми Фонду розвитку підприємництва розраховані на підприємства, а деякі – також і на фізичних осіб.

Програма «Додай енергії твоєму бізнесу». Програма з підтримки фінансування енергоефективних інвестицій малих та середніх підприємств, розроблена в рамках проекту «Рефінансування енергоефективних інвестицій малих та середніх підприємств України через фінансовий сектор», який реалізується в рамках Угоди про кредит та грант, підписаної 25.07.2022 р. між Кабінетом Міністрів України в особі Міністерства фінансів України, KfW та Фондом розвитку підприємництва з метою фінансування інвестицій малих та середніх підприємств в енергоефективність та відновлювальну енергетику для зменшення споживання енергії та/або викидів CO₂, що сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності та захисту навколишнього середовища в Україні та світі. Ця Програма є компонентом програми фінансування малих і середніх підприємств у Східній Європі за підтримки KfW, ЄС та ініціативи EU4Business, та впроваджується у співпраці з Фондом розвитку підприємництва.

Урядова програма «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%» – розроблена у відповідності до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва за договорами фінансового лізингу.

Фонд розвитку підприємництва, створений на базі Німецько-Українського фонду за рішенням Уряду України, впроваджує **державну програму «Доступні кредити 5–7–9%»**.

Програма з відновлення фінансування інвестиційних проектів малих і середніх підприємств на Сході України. Мета Програми «FinancEast» – відновлення фінансування інвестиційних проектів мікро, малих і середніх підприємств (ММСП), які зареєстровані або здійснюють діяльність на підконтрольних Уряду України територіях Донецької і Луганської областей, через банки та лізингові компанії (Установи-партнери). Реалізацію програми забезпечує Фонд розвитку підприємництва (ФРП) через Установи-партнери. Для досягнення поставленої мети Програми ЄС через Німецький банк розвитку KfW надав фінансову підтримку, яка у вигляді субсидій та компенсацій буде спрямовуватися на відшкодування до 50% вартості інвестиційних проектів ММСП (без ПДВ). Під інвестиційними проектами ММСП розуміються середньо- та довгострокові заходи (більше 1 року), пов'язані із закупівлею, модернізацією або реконструкцією основних засобів ММСП. У рамках інвестиційного проекту дозволяється фінансування обігових коштів до 20% від його вартості.

Програма «Доступна іпотека 7%» з 01.03.2021 р. реалізується Фондом розвитку підприємництва за ініціативи Президента та Уряду України згідно з Порядком здешевлення вартості іпотечних кредитів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 28. Ця Програма впроваджується за рахунок фінансової державної підтримки фізичних осіб – громадян України – позичальників іпотечних кредитів. Відповідно до умов Порядку, Програма реалізується Фондом розвитку підприємництва через уповноважені банки.

Проаналізуйте приклади участі та результати участі різних суб'єктів у різних програмах.

Програми кредитування молодіжного житлового будівництва

Ці програми адмініструються Державною спеціалізованою фінансовою установою «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» (Держмолодьжитло), засновником якої є держава в особі Кабінету Міністрів України, уповноваженим органом управління Держмолодьжитла є Міністерство розвитку громад та територій України. На сьогодні є такі **житлові програми**:

- ✓ «Кредит для молоді»;
- ✓ «Кредит для ВПО та АТО (ООС)»;
- ✓ «Кредит для ВПО (КФВ)»;
- ✓ Регіональні програми.

Проаналізуйте програми кредитування від Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву.

Податкова знижка за умовами молодіжного житлового кредиту

Відповідно до пп. 166.3.1 п. 166.3 ст. 166 ПК України платник податку має право включити до податкової знижки у зменшення оподаткованого доходу платника податку за наслідками звітного податкового року, визначеного з урахуванням положень п. 164.6 ст. 164 ПК України, такі фактично здійснені ним протягом звітного податкового року витрати, зокрема, як частина суми процентів, сплачених цим платником за користування іпотечним житловим кредитом, що визначається відповідно до ст. 175 ПК України.

Так, платник податку – резидент має право включити до податкової знижки частину суми процентів за користування іпотечним житловим кредитом, наданим позичальнику в національній або іноземній валютах, фактично сплачених протягом звітного податкового року (п. 175.1 ст. 175 ПК України). Тобто, повернення податку на доходи фізичних осіб може здійснюватися лише в межах сум, які фактично надійшли до бюджету від конкретного платника податку у звітному році.

У такий спосіб, якщо умовами молодіжного житлового кредиту передбачено повну або часткову компенсацію за рахунок

бюджетних коштів відсотків за таким кредитом, то претендувати на податкову знижку одержувач такого молодіжного кредиту може лише у частині особисто сплачених ним процентів, але при дотриманні інших умов, виконання яких є обов'язковим для отримання права на податкову знижку. У випадку повної компенсації процентів за кредитом за рахунок бюджетних коштів платник податку не має підстав на податкову знижку за таким кредитним договором.

Кредитування бюджету

Бюджетне законодавство України (п. 31 ч. 1 ст. 2 БК України) передбачає також існування **кредитування бюджету** (хоча, на наш погляд, коректніше – бюджетне кредитування, оскільки не в усіх випадках йдеться про надання коштів до бюджету з метою його підтримки), що охоплює:

– *операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету). Для цілей БК України до кредитів з бюджету також належать бюджетні позички та фінансова допомога з бюджету на поворотній основі;*

Лише у цій частині цієї статті БК України згадується термін «позичка», а далі за текстом – «позика». Зверніться до положень ЦК України та розмежуйте поняття «позика» і «позичка».

Розмежуйте фінансову допомогу та фінансову підтримку, визначте коло суб'єктів відповідних правовідносин: фінансова допомога з бюджету на поворотній основі (регулюється нормами БК України), державна фінансова підтримка (регулюється Законами України «Про державно-приватне партнерство» та «Про концесію»), поворотна фінансова допомога (регулюється нормами ПК України).

– *операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету).*

Відповідно до ч. 6 ст. 22 БК України розпорядник бюджетних коштів може уповноважити одержувача бюджетних коштів на виконання заходів, передбачених бюджетною програмою, шляхом доведення йому бюджетних асигнувань та надання відповідних коштів бюджету (на безповоротній чи поворотній основі).

Одержувач бюджетних коштів використовує такі кошти відповідно до вимог бюджетного законодавства на підставі плану використання бюджетних коштів, що містить розподіл бюджетних асигнувань.

Бюджетні гранти

Досить неоднозначною є правова природа бюджетних грантів, які регулюються нормами ПК України, а не БК України. *Бюджетний грант* (п. 14.1.277-1 ст. 14 ПК України) – цільова допомога у вигляді коштів або майна, що надаються на безоплатній і безповоротній основі за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів, міжнародної технічної допомоги для реалізації проекту або програми у сферах культури, туризму та у секторі креативних індустрій, спорту та інших гуманітарних сферах у порядку, встановленому законом. Перелік надавачів бюджетних грантів визначає Кабінет Міністрів України.

Основними ознаками бюджетного гранту є їх надання:

1) у формі бюджетних коштів; 2) безоплатно; 3) безповоротно; 4) на цільових засадах; 5) як форми державної допомоги (підтримки); 6) винятково для реалізації проекту або програми у сферах реалізації державної політики в окремій сфері (науки, освіти, культури, туризму, у секторі креативних індустрій, спорту та інших гуманітарних сферах); 7) на умовах, визначених надавачами грантів, – дотримання бюджетної дисципліни; 8) лише надавачем, визначеним Урядом, відповідно до затвердженої бюджетної програми.

Оподаткуванню бюджетного гранту присвячено ст. 170 ПК України. Так, не оподатковується та не включається до загального місячного або річного оподаткованого доходу платника податку дохід у вигляді бюджетного гранту під час його нарахування (виплати, надання) на користь платника податків. Податковим агентом платника податку під час нарахування (виплати, надання) на його користь доходу у вигляді бюджетного гранту є надавач такого гранту.

Ознайомтесь детальніше із положеннями ПК України щодо оподаткування бюджетних грантів, податкових агентів – надавачів бюджетних грантів.

Ознайомтесь із науковою працею: Якимчук Н.Я. Особливості правового регулювання відносин в сфері надання бюджетних грантів. *Juris Europensis scientia*. 2023. Випуск 3. С. 69–76.

У законодавстві деяких іноземних держав терміном «бюджетний грант» позначаються «міжбюджетні трансферти». Дослідіть це питання.

Позики місцевим бюджетам (ст. 73 БК України)

Рада міністрів АРК, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад за рішенням Верховної Ради АРК або відповідної місцевої ради можуть отримувати:

1) позики на покриття тимчасових касових розривів, що виникають за загальним фондом та бюджетом розвитку місцевих бюджетів, у фінансових установах на строк до трьох місяців у межах поточного бюджетного періоду, у виняткових випадках за рішенням Кабінету Міністрів України стосовно бюджету АРК і міських бюджетів – у межах поточного бюджетного періоду. Порядок отримання та погашення таких позик визначається Міністерством фінансів України;

2) позики на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів відповідно до ч. 5 ст. 43 БК України. Такі позики не надаються у разі розміщення коштів місцевого бюджету на депозитах та/або обслуговування коштів місцевого бюджету в частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків.

Надання позик з одного бюджету іншому забороняється.

Ознайомтесь із Порядком отримання та погашення позик на покриття тимчасових касових розривів, що виникають за загальним фондом та бюджетом розвитку місцевого бюджету, у фінансових установах, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 09.08.2002 р. № 627 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 03.12.2010 р. № 1511).

Публічні запозичення

Також у межах бюджетно-кредитних відносин слід розглядати питання здійснення державних (місцевих) запозичень та управління державним (місцевим) боргом.

Державне запозичення – це операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості, з метою фінансування державного бюджету.

Місьцеве запозичення – операції з отримання до бюджету АРК, обласного бюджету чи бюджету міської територіальної громади кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету АРК, обласного бюджету, бюджету міської, селищної чи сільської територіальної громади.

Кредити (позики) від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів залучаються державою на підставі міжнародних договорів України і відносяться до державних зовнішніх запозичень. Кошти для реалізації таких інвестиційних проектів, а також витрати на обслуговування та погашення відповідних кредитів (позик) передбачаються у законі про Державний бюджет України протягом усього строку дії кредитних договорів. Відповідні міжнародні договори не потребують ратифікації, якщо інше не встановлено законом.

Щодо цього питання – детальніше ознайомтесь зі ст. 16 БК України.

У ст. 16 БК України згадується Боргове агентство України. Слід перевіряти, чи сформований склад Боргового агентства України та чи воно функціонує взагалі. До цього часу всі відповідні функції здійснює Міністерство фінансів України.

Державні фінансово-інвестиційні відносини

Деякі новими у фінансово-правовому регулюванні є інвестиційні відносини, які також мають міжгалузеву правову природу.

Ознайомтесь із монографією: Бліхар М.М. Фінансово-правова природа інвестиційних відносин: монографія. Львів: Ліга-прес, 2017. 792 с.

Для більш повного опанування викладених питань, слід звернути увагу на вітчизняне законодавство:

- ✓ Бюджетний кодекс України;
- ✓ Порядок казначейського обслуговування державного бюджету за витратами, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 24.12.2012 р. № 1407;
- ✓ Порядок передачі бюджетних призначень, перерозподілу видатків бюджету і надання кредитів з бюджету, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2011 р. № 18;
- ✓ постанова Кабінету Міністрів України «Про вдосконалення організаційної та фінансової діяльності Фонду сприяння молодіжному житловому будівництву при Державному комітеті у справах сім'ї та молоді» від 17.05.1999 р. № 825;
- ✓ Положення про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29.05.2001 р. № 584;
- ✓ Порядок пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 р. № 673;
- ✓ Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання кредитів на будівництво (реконструкцію) і придбання житла для наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 р. № 453;
- ✓ постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здешевлення вартості іпотечних кредитів» від 27.01.2021 р. № 63, якою затверджений Порядок здешевлення вартості іпотечних кредитів;
- ✓ постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 28 «Про надання фінансової державної підтримки» (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 р. № 229), якою затверджено Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва та Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами фінансового лізингу;

✓ Порядок здешевлення вартості іпотечних кредитів для забезпечення доступним житлом громадян, які потребують поліпшення житлових умов, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.04.2012 р. № 343.

Література до теми 9

1. Бліхар М.М. Фінансово-правова природа інвестиційних відносин: монографія. Львів: Ліга-прес, 2017. 792 с.

2. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування: практичний посібник. Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2020. 64 с.

3. Якимчук Н.Я. Особливості правового регулювання відносин в сфері надання бюджетних грантів. *Juris Europensis scientia*. 2023. Випуск 3. С. 69–76.

ТЕМА 10

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ТА ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ

Поняття та основні принципи здійснення державно-приватного партнерства. Сфери застосування державно-приватного партнерства. Форми здійснення державно-приватного партнерства. Об'єкти державно-приватного партнерства. Джерела фінансування та державна підтримка здійснення державно-приватного партнерства. Ризики здійснення державно-приватного партнерства. Приклади державно-приватного партнерства в Україні та світі.

Відносини у сфері державно-приватного партнерства в Україні регулюються Законом України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. (далі у цій темі – Закон). У світовій практиці аналогом такого партнерства є публічно-приватне партнерство.

Державно-приватне партнерство – це співробітництво між державою Україна, АРК, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору та відповідає ознакам державно-приватного партнерства.

Відносини у сфері державно-приватного партнерства мають подвійну публічно-приватну правову природу, а тому регулюються нормами фінансового, цивільного, господарського та іншого законодавства.

Основні принципи здійснення державно-приватного партнерства:

- ✓ рівність перед законом державних та приватних партнерів;
- ✓ заборона будь-якої дискримінації прав державних чи приватних партнерів;

✓ узгодження інтересів державних та приватних партнерів з метою отримання взаємної вигоди;

✓ забезпечення вищої ефективності діяльності, ніж у разі здійснення такої діяльності державним партнером без залучення приватного партнера;

✓ незмінність протягом усього строку дії договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, цільового призначення та форми власності об'єктів, що перебувають у державній або комунальній власності чи належать АРК, переданих приватному партнеру;

✓ визнання державними та приватними партнерами прав і обов'язків, передбачених законодавством України та визначених умовами договору, укладеного у рамках державно-приватного партнерства;

✓ справедливий розподіл між державним та приватним партнерами ризиків, пов'язаних з виконанням договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства;

✓ визначення приватного партнера на конкурсних засадах, крім випадків, установлених законом.

Сфери застосування державно-приватного партнерства (ст. 4 Закону):

✓ виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу;

✓ будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури;

✓ машинобудування;

✓ збір, очищення та розподілення води;

✓ охорона здоров'я;

✓ туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт;

✓ забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем;

✓ управління відходами, крім збирання та перевезення;

✓ виробництво, розподілення та постачання електричної енергії;

✓ надання соціальних послуг, управління соціальною установою, закладом;

✓ виробництво та впровадження енергозберігаючих технологій, будівництво та капітальний ремонт житлових будинків, повністю чи частково зруйнованих унаслідок бойових дій на території проведення антитерористичної операції;

✓ установлення модульних будинків та будівництво тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб;

✓ надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я;

✓ управління пам'ятками архітектури та культурної спадщини;

✓ донорство крові та/або компонентів крові, заготівля, переробка, тестування, зберігання, розподіл і реалізація донорської крові та/або компонентів крові;

✓ електронні комунікації.

За рішенням державного партнера державно-приватне партнерство може застосовуватися в інших сферах діяльності, які передбачають надання суспільно значущих послуг, крім видів господарської діяльності, які відповідно до закону дозволяється здійснювати винятково державним підприємствам, установам та організаціям. Державно-приватне партнерство застосовується з урахуванням особливостей правового режиму щодо окремих об'єктів та окремих видів діяльності, встановлених законом.

Форми здійснення державно-приватного партнерства (ст. 5 Закону):

✓ концесійний договір;

✓ договір управління майном (винятково за умови передбачення у договорі, укладеному в рамках державно-приватного партнерства, інвестиційних зобов'язань приватного партнера);

✓ договір про спільну діяльність;

✓ інші договори.

Договір, укладений у рамках державно-приватного партнерства, може містити елементи різних договорів (змішаний договір), умови яких визначаються відповідно до цивільного законодавства України.

Проаналізуйте законодавство, яке регулює відповідні договірні відносини.

Об'єкти державно-приватного партнерства (ст. 7 Закону):

✓ наявні, зокрема відтворювані (шляхом реконструкції, реставрації, капітального ремонту та технічного переоснащення) об'єкти, що перебувають у державній або комунальній власності чи належать АРК, або майно господарських товариств, 100% акцій (часток) якого належить державі, територіальній громаді чи АРК;

✓ створювані або новозбудовані об'єкти відповідно до договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства.

Об'єкт державно-приватного партнерства може складатися з майна, що перебуває на балансі кількох державних, комунальних підприємств, установ, організацій, майна господарських товариств, 100% акцій (часток) яких належать державі, територіальній громаді чи АРК.

Передача приватному партнеру об'єкта державно-приватного партнерства, у тому числі його подальша реконструкція, реставрація, капітальний ремонт та технічне переоснащення приватним партнером, не зумовлює перехід права власності на цей об'єкт до приватного партнера та не припиняє права державної чи комунальної власності на такий об'єкт. Такі об'єкти підлягають поверненню державному партнеру після припинення дії відповідного договору у порядку, передбаченому договором, укладеним у рамках державно-приватного партнерства.

Нерухоме майно, новозбудоване приватним партнером на підставі та відповідно до умов договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства, є об'єктом державної чи комунальної власності, якщо інше не передбачено Законом.

Приватний партнер має право передавати частину майна, що входить до складу об'єкта державно-приватного партнерства, в оренду, якщо це передбачено договором, укладеним в рамках державно-приватного партнерства. У такому разі договір, укладений у рамках державно-приватного партнерства, має містити вичерпний перелік майна, що може передаватися в оренду, умови передачі в оренду та порядок списання такого майна.

Об'єктами державно-приватного партнерства не можуть бути об'єкти, щодо яких прийнято рішення про приватизацію. Також такі об'єкти не можуть бути приватизовані протягом усього строку здійснення державно-приватного партнерства.

Джерела фінансування державно-приватного партнерства (ст. 9 Закону):

- ✓ фінансові ресурси приватного партнера;
- ✓ фінансові ресурси, запозичені в установленому порядку;
- ✓ кошти державного та місцевих бюджетів;
- ✓ інші джерела, не заборонені законодавством.

Державна підтримка здійснення державно-приватного партнерства (ст. 18 Закону):

- ✓ шляхом надання державних гарантій та місцевих гарантій;
- ✓ шляхом фінансування за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та інших джерел згідно із загальнодержавними та місцевими програмами;

- ✓ шляхом виплати приватному партнеру платежів, передбачених договором, укладеним у рамках державно-приватного партнерства, зокрема плати за експлуатаційну готовність;

- ✓ шляхом придбання державним партнером певного обсягу товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) приватним партнером за договором, укладеним у рамках державно-приватного партнерства;

- ✓ шляхом постачання приватному партнеру товарів (робіт, послуг), необхідних для здійснення державно-приватного партнерства;

- ✓ шляхом будівництва (нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, технічного переоснащення) державними, комунальними підприємствами, установами, організаціями та/або господарськими товариствами, 100% акцій (часток) яких належить державі, АРК чи територіальній громаді, об'єктів суміжної інфраструктури (залізничних, автомобільних шляхів, електронних комунікаційних мереж, засобів тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерних комунікацій тощо), що не є об'єктами державно-приватного партнерства, але необхідні

для виконання договору, укладеного в рамках державно-приватного партнерства;

✓ в інших формах, передбачених законом.

Рішення про надання державної підтримки здійснення державно-приватного партнерства приймається залежно від права власності на об'єкт державно-приватного партнерства відповідно Кабінетом Міністрів України чи уповноваженим ним органом виконавчої влади, органами місцевого самоврядування або Радою міністрів АРК.

Державна підтримка, передбачена цією статтею, не вважається державною допомогою у розумінні Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та не потребує обов'язкового повідомлення про державну допомогу до уповноваженого органу з питань державної допомоги, якщо така підтримка надається за умови дотримання кожної з таких вимог:

1) приватного партнера було визначено в результаті конкурсу з визначення приватного партнера;

2) надання державної підтримки передбачено умовами конкурсу з визначення приватного партнера;

3) приватним партнером визначено учасника, пропозиція якого отримала найвищу оцінку.

Методика виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства

Методика виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 16.02.2011 р. № 232 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 р. № 713).

Ризик – це можливість настання події, дії або бездіяльності, які можуть впливати на державно-приватне партнерство на будь-якому етапі його здійснення, витрати, стан активів та якість послуг або очікувану прибутковість.

Кількісна оцінка ризиків – визначення розміру окремих ризиків.

Якісна оцінка ризиків – оцінка ймовірності настання події, дії або бездіяльності та ступеня її впливу, що визначається як висока, середня або низька.

Методи проведення кількісної оцінки ризиків:

- ✓ аналіз чутливості;
- ✓ сценарний аналіз;
- ✓ метод Монте-Карло.

Ознайомтесь детальніше із Методикою виявлення ризиків здійснення державно-приватного партнерства, їх оцінки та визначення форми управління ними. Проілюструйте на прикладах фінансові ризики державно-приватного партнерства.

Приклади державно-приватного партнерства у різних містах України:

1) *м. Тростянець (Сумська обл.)*. «Розвиток інфраструктури міста Тростянець шляхом розміщення об'єктів торгівлі та будівництва вхідної групи до міського парку ім. Чайковського». *Мета проекту* – будівництво вхідної групи до парку ім. П. І. Чайковського та розміщення 6 павільйонів для задоволення послуг відвідувачів;

2) *м. Трускавець*. «Створення Центру малоінвазивної хірургії (малоінвазивні оперативні втручання в хірургії, урології, гінекології та проктології) на базі третього поверху хірургічного корпусу Трускавецької міської лікарні по вул. Данилишиних, 62». *Мета проекту* – розширення переліку медичних послуг для населення регіону, підвищення ефективності управління комунальним майном, зменшення навантаження на міський бюджет та розвиток міжнародного медичного туризму;

3) *м. Долина*. «Розширення кластерної мережі теплозабезпечення об'єктів бюджетної сфери м. Долина». *Мета проекту* – переведення бюджетних установ міста на альтернативні види палива, зниження споживання природного газу, що дозволить підвищити енергетичну незалежність та безпеку територіальної громади, знизити споживання природного газу та зменшити обсяг шкідливих викидів в атмосферу. Проектом передбачається встановлення модульних котелень і надання послуг з теплопостачання для закладів шкільної й дошкільної освіти та соціально-культурної сфери;

4) *м. Житомир*. «Створення пральні на базі комунального підприємства «Гагарінське» Житомирської міської ради». *Мета*

проєкту – забезпечення мешканців міста та юридичних осіб якісними послугами прання одягу і білизни та підвищення ефективності використання комунального майна територіальної громади міста Житомира;

5) *смт. Шацьк.* «Будівництво автокемпінгу поблизу урочища «Гряди» в смт Шацьк». *Мета проєкту* – розширення комплексу туристичних послуг, що надаються на території Шацького національного природного парку, та зменшення антропогенного навантаження на місцеву екосистему шляхом покращення якості туристичної інфраструктури;

6) *м. Тернопіль.* «Рекультивація Малашівецького сміттєзвалища та будівництво станції дегазації». *Мета проєкту* – посилення інфраструктурного розвитку в напрямі поводження з твердими побутовими відходами, підвищення технічних можливостей, створення нових робочих місць, поліпшення екологічного стану навколишнього середовища, шляхом здійснення поетапної рекультивації Малашівецького сміттєзвалища та будівництва станції дегазації на його території;

7) *м. Кропивницький.* Український центр томотерапії на базі Кіровоградського обласного онкологічного диспансеру (внесок публічного партнера – площа центру 1 000 кв. м., внесок приватного партнера – високоспеціалізоване обладнання, зокрема й лінійний прискорювач, та безкоштовне лікування 50 пацієнтів на рік);

8) *м. Суми.* Сумський обласний центр служби крові (створення спільного підприємства на 25% участь органу місцевого самоврядування та 75% участі приватного інвестора ТОВ «Біофарма»; вигода приватного інвестора полягає в отриманні доступу до придбання компонентів крові, які ТОВ «Біофарма» використовує за своєю основною діяльністю для виготовлення препаратів крові);

9) *м. Одеса.* Клінічний науково-методичний центр рентгеноваскулярної медицини на базі університетської клініки Одеського національного медичного університету (внесок приватного партнера – високоспеціалізоване обладнання, зокрема й ангиограф);

10) м. Львів. Центр медичних інновацій Novo на базі Львівської комунальної міської дитячої клінічної лікарні (внесок приватного партнера – ремонт приміщення та високоспеціалізоване обладнання).

Приклади державно-приватного партнерства у світі

1) *Туреччина* є певним лідером серед країн Східної Європи та Центральної Азії у сфері співпраці з приватним сектором через механізми державно-приватного партнерства. Лідирує за обсягами участі приватного сектору в реалізації інфраструктурних проєктів у сфері туризму та рекреації. Кошти спрямовуються переважно на будівництво та реконструкцію готелей, створення нових робочих місць.

2) *Франція*. Створення парку розваг DISNEYLAND у Парижі. Учасниками цього проєкту були: Регіональна Рада Іль-де-Франс, Відомча Рада Сена-і-Марна, органи Приміської Транспортної Влади (державний партнер) і Компанія «The Walt Disney Company» (приватний партнер). У 1989 р. було підписано угоду на 30 років між учасниками проєкту. Уряд Франції витратив 400 млн дол. на будівництво інфраструктури парку, також побудував станцію транс'європейського залізничного експресу біля входу у парк. Уряд Франції продав компанії «Walt Disney» 1,9 тис. га землі за ціною сільгоспугідь, також надав компанії довгостроковий кредит на 770 млн дол. за пільговими ставками. З боку компанії «The Walt Disney Company» було проведено проєктування і побудова парку, яка коштувала 100 млн дол.

3) *Німеччина*. На засадах державно-приватного партнерства було створено, зокрема, 5 туристичних інформаційних центрів для відвідувачів Національного парку. Проєкт має назву «National Park Gateways Eifel National Park», учасниками були: державний партнер – Міністерство навколишнього середовища та Міністерство економіки, приватний партнер – керівництво національного парку Eifel.

Проаналізуйте різні проєкти державно-приватного партнерства, визначте їх особливості, використовуючи SWOT-аналіз.

Література до теми 10

1. Єгоричева С.Б., Лахижа М.І. Публічно-приватне партнерство в посткомуністичних країнах: монографія. Київ: ІПК ДСЗУ, 2020. 304 с.

2. Коваль Ю.А. Фінансово-правове регулювання державно-приватного партнерства: дис. ... докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2021.

3. Круглов В.В. Розвиток державно-приватного партнерства в Україні: механізми державного регулювання: монографія. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2019. 252 с.

4. Мазалова А.О. Публічно-приватне партнерство в сучасних економічних умовах (господарсько-правовий аспект): монографія. Харків: Право, 2021. 183 с.

5. Перспективи розвитку державно-приватного партнерства в галузі житлово-комунального господарства: кол. монографія / [І.І. Килимник та ін.]. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2018. 139 с.

6. Солодовнік О.О. Фінансово-економічна безпека публічно-приватного партнерства: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: ЛІДЕР, 2018. 409 с.

7. Томич М.І. Оцінювання та розвиток державно-приватного партнерства у зовнішньоекономічній діяльності: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини». Львів, 2022. 223 с.

8. Управління розвитком державно-приватного партнерства: [колект.] монографія / [Н.Є. Муромець та ін.]. Харків: Панов А.М. [вид.], 2019. 201 с.

9. Шевчук О.А. Державно-приватне партнерство в сфері інноваційного розвитку: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Житомир, 2021. 175 с.